

MEMENTÓ

2. szám

2011. szeptember –
2011. október



Mementó: Az 1945-56 között kivégzettek emlékműve (Budapest, Pázmány Péter sétány)

MEMENTÓ

Az 1945-56. közötti magyar Politikai Elítéltek Közösségének Magazinja
Kiadja a PEK Ügyvezető Tanácsa 1051 Bp. Nádor u. 36. V. 510.

Tel/Fax: (+36 1) 331 6643, Tel.: (+36 1) 302 6071, e-mail: postmaster@pek.t-online.hu

CSORBA BÉLA

Most már biztos: közel hat és fél ezren vesztek oda Járekon

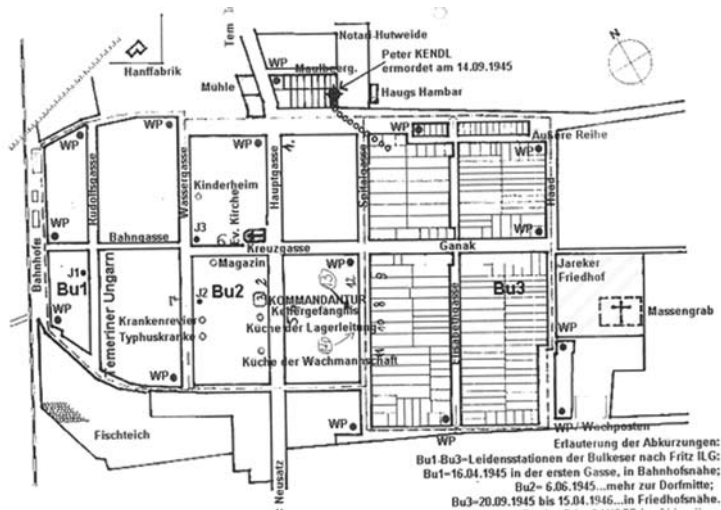
2010. februárjában – számomra is váratlanul – megkerült a Temerinhez tartozó járeki megsemmisítő tábor elhunytjairól vezetett három halotti anyakönyv ez idáig „lappangó” (vagy „lappangásra” ítélt?) második kötete is Ennek fényében jelentős mértékben pontosíthatjuk az áldozatok számára vonatkozó eddigi ismereteinket. (Emlékeztetőül: Mészáros Sándor az első és a harmadik kötet ismeretében mindössze 2376 elhunytról beszélt.)

A járeki tábort 1944. december 3.-ától, 1946 áprilisáig működtették, tehát még jóval a katonai közigazgatás megszűnése után is.

Az első áldozatokra vonatkozó adatok valójában abba a 300 számozott lapot tartalmazó kötetbe kerültek bejegyzésre. Ezt még 1941. június 17-én nyitotta meg az akkor még Tiszaistvánfalvának nevezett helyi anyakönyvvezető, mégpedig a 25. folyószámmal.

Ugyanebben az esztendőben még 15 bejegyzés követett, 1942-ben és 1943-ban 30-30, 1944 pedig még 19. Az utolsó, még magyar nyelven bejegyzett halott Gröszer Jakabné született Adolf Katalin 21 éves, ágostai evangélikus hitvallású földműves napszámos volt, aki 1944. szeptember 19-én este 9 órakor bélhurutban halt meg.

Október közepéig a járeki lakosság, követve a Wermacht utasításait, mintegy ötven, főleg idősebb ember kivételével, lesgükségesebb ingóságait szekerekre rakva, elhagyta Tiszaistvánfalvát, vagy ahogyan egymás között ők nevezték, Schönhaust. Október végén bevonultak az oroszok – Tolbuhin marsall állítólag egy időre a főutcai impozáns Wallrabenstein-házban ütötte fel főhadiszállását –, majd megérkeztek a partizánok is. Addigra az üresen maradt házak egy részét



1. ábra A járeki haláltábor (forrás: keskenyut.hu)



2. ábra Az egyik járeki ház, amely a tábor része volt (forrás: arciv.magyarstvo.com)

kifosztották a környékbeli települések és tanyaik nincstelenjei és mindenre elszánt lumpenelemei.

Az új jugoszláv hatalom – összhangban az AVNOJ-i határozatokkal – Jugoszlávia egész területén, hozzálátott a népellenségé nyilvánította német lakosság deportálásához. Különböző típusú koncentrációs táborokat hoztak létre a munkatáboroktól egészen a megsemmisítő lágerekig. A járeki tábor ez utóbbi kategóriába tartozott, ezért eleinte ide nem is küldtek munkaképes férfiakat, csupán öregeket, betegeket, kiskorúakat és gyermekes anyákat.

Az új történelmi helyzet természetesen az anyakönyv lapjain is nyomon követhető. 1944. december 3.-ától megváltozik a bejegyzés nyelve és írásmódja: a magyart a cirill betűs szerb váltja fel. 1944. december 31.-ig összesen 86 elhunyt (20-105) adatait regisztrálják.

A következő év adatai – 1945. január 1-jétől egészen július 17-éig – ugyancsak ebben a – nevezzük így – I. (első) kötetben található, összesen 1602 halott adataival. Magyar szempontból ezek a hónapok a leginkább figyelemre méltók: január 23.-ától kezdődően

megszaporodnak a magyar elhunytakra vonatkozó bejegyzések. Kezdetben Csurog és Zsablya, később Mozsor is gyakran szerepel, de kerültek a koncentrációs táborba magyarok meghalni más településekről is.

A napokban „előkerült” (szerintem soha el sem vészett) II. kötet a legvaskosabb – talán ezért is „lappangott” ennyi ideig. Mivel anyaga kronológiailag 1945-re vonatkozik, értelemszerűen az 1603-as folyószámmal folytatódik – vagyis ott, ahol az első kötet véget ért. Az 1945. december 31-én bejegyzett utolsó elhunyt az 5442-es sorszámot kapta, 1945-ben tehát ennyien (!) pusztultak el Járekon. El tudjuk gondolni, hogy ez mekkora tömeg?! És mégis, a sírok mára eltűntek nyomtalanul. Nyomtalanul? Nem is olyan biztos...

A III. (harmadik) anyakönyvet a szerb nyelvű, latin betűs címlap szerint 1946. január 8-ától április 15-éig vezették. Ez azonban nem igaz, ugyanis az anyakönyvet később újraszámolták, de a folyószámokat már nem lehetett megváltoztatni, így az anyakönyv nem az 1-essel, hanem a 127-essel kezdődik, vagyis összesen 21 lapot utólag eltűntettek. Ki tudja, miért? Ha arra gondolunk, hogy a szá-

hagyomány kivégzésekről is tud a táborban, akkor akár ez is lehetett az egyik oka a lapok eltűnésének, de természetesen ez csupán egyik a lehetséges feltevéseknek. 1946-ban a 901. áldozat egy 48 éves temerini német asszony, Inhof szül. Reger Terézia, aki – élete virágjában – végelgyengülésben (!) halt meg.

Az előkerült kötet adatainak ismeretében módosítanunk kell a koncentrációs tábor gyermekáldozataira vonatkozó eddigi ismereteinket is. A Mészáros Sándor által feltárt 386-tal szemben a gyermekáldozatok száma jóval meghaladja a 800-at.

Noha ennyi szenvedést és becstelenséget látva nehéz megőrizni tárgyilagosságunkat, mégis, zárjuk sorainkat a tények nyelvén.

Azzal, hogy előkerült a járeki „lóger” halotti anyakönyveinek második kötete, sokkal pontosabban fölmérhetjük a táborban zajlott genocídium méreteit. Eszerint tehát a Bački Jarak-i haláltáborban – remélem, ezek után senki sem fogja kétségbe vonni e rettenetes elnevezés indokoltságát – 1944. december 3.-ától 1946. április 15.-éig összesen 6429 személy pusztult el a legembertelenebb körülmények között. Mindez ettől a pillanattól kezdve nem pusztán feltevés, hanem a totalitárius államapparátus urainak akarata szerint papírra vetett, egykorú adatokkal alátámasztható tény, amit Szerbiában itt-ott talán továbbra is lehet majd tagadni, csak éppen nem érdemes.



BANK BARBARA

Buda – Dél-i internálótábor

A Buda-déli internálótábort¹, az egykori Károly laktanya épületeiben és területén, a Sas-hegy aljában, a Budaörsi út 61. szám alatt alakították ki. A Magyar Államrendőrség budapesti főkapitányságának Központi Internálótáborra, 6382-es intézményi szám alatt. A táborra az iratanyagokban két elnevezést is használtak: Az egyik a rendszeresített Buda-Dél, a másik a ritkábban használt Dél-Buda. Az internáltak között elterjedt börtön szlengben használt elnevezés szerint a tábort, vezetőjének gúnyneve alapján csak „Dreifusz penziónak” hívták.² A volt kaszárnya és egykori internálótábor helyén áll ma a Petőfi laktanya.

A TÁBOR FELÜGYELETE ÉS VEZETŐI

1945. elején az intézmény még a Honvédelmi Minisztérium kezelésében állt, de mivel a Belügyminisztériumnak szüksége volt olyan épületekre, ahová több ezer embert tudott felügyelet alá helyezni, ezért megállapodott a két minisztérium egyes laktanyák, illetve épületek „kölcsonadásáról”. Így került a Buda-déli laktanya is a Belügyminisztérium kezelésébe egy időre. 1945 elején nagyrészt a kitelepítésre szántak és a háborús bűnökkel vádolt, de jogilag börtönbüntetésre nem ítéltető rendőrhatalósági őrizeteseik ideiglenes elhelyezésére szolgált a laktanya.³ 1945 tavaszától már hivatalosan is internálótáborként üzemelt. Ettől az időtől kezdve, a Magyar Ál-



3. ábra Ruscsák Lajos táborparancsnok Buda-Délen.

lamrendőrség budapesti főkapitányságának Központi Internálótáborra. Tehát nem az ÁVO, hanem még a rendőrség felügyelete alatt állt. A Buda-déli internálótábor, hivatalosan a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányság irányítása alatt állt, melynek első parancsnoka Pelsőczy Tibor rendőr százados volt, majd tőle Ruscsák Lajos rendőr alezredes vette át a táborparancsnoki posztot 1946. október 1-jével.⁴ Ruscsákot az internáltak

1 A Buda-Déli internálótáborról részletesen lásd: Druzsa Attila: „Buda-Dél – Dél-Buda” in: Variációk Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére. Szerkesztette: Ötvös István. Piliscsaba, 2004. 260-277.

2 Erdey Sándor: A recski tábor rabjai Bp. 2001. 59. továbbiakban: Erdey, 2001.

3 HL 852-es doboz (3-91.) Erdey Sándor és Zimányi Tibor interjú, készítette Bank Barbara és Druzsa Attila 2001. április.

4 Erdey, 2001. 59, 62. Ruscsák József valamikor a Közvetítőben volt sírásó. A két világháború között illegális kommunistaként működött. Ő volt a Népszava ülőemberre – elmondása szerint. Ez azt jelentette, hogy ha valaki a lapban olyan cikket írt, amit a cenzúra kifogásolt. Ruscsák vállalta a szerzőségeket, és ezért sajtóvétségért elítélték. Ő meg leülte a büntetést. Az ostrom után a Kommunista Pártban tűnt fel, ahol az elvtársak alezredessé léptették elő az illegálisan tett szolgálataiért. Régebben a Népszava „ülőembereként” működött, ami azt jelentette, hogy ha valaki a kommunisták közül írt egy olyan cikket, amiért a cenzúra problémázott, ő ülte le az

csak „Dreifusz”-nak (háromlábúnak) hívták. Gúnynevét, két mankója és egy lába miatt, a németből kapta.⁵

A Buda-déli tábor, Kistarcsára való átköltöztetését követően, még ő vezette 1949. szeptemberéig – leváltásáig – a Kistarcsai Központi Internálótábort is. Leváltására viszszaélései miatt került sor. Kistarcsán utóda Buda-déli helyettese, Taródi Lajos rendőr alvezredes lett, akit a visszaemlékezések jóval emberségesebb rendőrként említenek.

A TÁBOR BERENDEZKEDÉSE, LAKÓINAK ÉLETE, ÉLETKÖRÜLMÉNYEI, A TÁBOR LÉTSZÁMA

A táborba érkezőket először rendszerint kopaszra nyírták, majd a tetűvizit és a fürdés után jött a fertőtlenítés. A bevezető után az állományt az ügyeleti fogadó szobába az „egeres”-be vitték. Itt töltöttek 3-4 napot úgy, hogy se ágy, se pokróc nem állt a rendelkezésükre. Mindenki ott és akképpen aludt, ahogyan tudott, a helységben hemzsegő poloskák és egyéb rovar fajok között. Pár nap elteltével az udvaron sorakoztattak mindenkit. Létszámellenőrzés után, a tábor parancsnoka – Ruscsák alezredes – intézett beszédet az internáltakhoz, majd ezredbe osztották őket, amely lakóhelyüket is meghatározta. A táborban öt ezred működött:

I. Az elsőbe az asztalos, cipész, szabó, iparművész és festő műhelyek tartoztak.

II. A második volt a női ezred szálláshelye. Itt elkülönülve éltek egymástól a politikai okokból internáltak és prostituáltak. Az ezredet női ezredparancsnok irányította.

III. A harmadik ezredbe, nagyrészt a táborparancsnok által összeválogatott, belső tábori munkára rendeltek tartózkodtak. Ide voltak beosztva a mosodások, a takarítók, a

konyhások, a kórházi kisegítők vagy egészségügyiek, de ide tartoztak a „krumplisok” is, akik az ezred nagy részét adták. Ők pucolták a burgonyát az étkezésekhez, és ők pakolták le a teherautókat is.

IV. A negyedik ezredbe az úgynevezett „ápoltteljesítők”, vagyis az értelmiségiek kerültek. Hozzájuk tartoztak még a gazdaságisok: az árdragítók és a feketézők is.

V. Az ötödik ezred a kitelepítésre váró svábokat, népi németeket foglalta magába. Helyükre a későbbiekben az intellektuelek kerültek. Ebbe az ezredbe kerültek azok a budaörsi svábok is, akiket 1945 júniusában, az úrnapi körmeneten, egy rendőrrazzia során vettek őrizetbe és internáltak. A visszaemlékezők arról számoltak be, hogy a rendőrök a körmenet végén körbefogták a férfiakat, a kezükbe különböző felirattal transzparenseket tettek, majd kiemelték őket a tömegből és Budapestre szállították mindannyiukat.⁶ A Világ című napilap 1945. június 16-i számában, összesen 600 budaörsi német internálásáról számolt be.⁷

A negyedik és ötödik ezredekben csak alkalomszerűen volt némi munka: belső szállítás és takarítás. A tábor létszáma 4-5 ezer fő között váltakozott.⁸

A tisztálkodás és a higiénia lehetőségei is igen korlátozottak voltak. A körülbelül 70 fős szobák előtt a folyosón volt a WC. Fürödni csak havonta egyszer lehetett, de ekkor rövid időre még meleg víz is volt. A táborban mindenki megtarthatta civil ruháját, ellentétben a Recskben későbbiekben bevezetett rabruhával.

A látogatás, levélírás, csomagbeadás engedélyezett volt. A táboron belül viszonylagos szabadságot élveztek a rabok: azon kívül, hogy nem mehettek az utcára, mindenki kapcsola-

érte kiszabott börtönbüntetést. A fél lába azért hiányzott, mert részegen ráfeküdt a villamos sínre, és az elgázolta. „Primitív és durva ember volt, a foglyokat – ha alkalma nyílt rá – a mankójával verte. A beszélő után gumitöm-lőssel spricceltetett a látogatókra, ha nem akartak elmenni.” Görgey Guidó: Két Görgey. Helikon, 2004. 200.

5 Erdey, 59.

6 Grósz András: Menekülők és internáltak. in: Jogfosztások Budaörsön/Entrechtungen in Budaörs [1944-1948]. szerk.: Grósz András. Budaörs, 2010. 64. (továbbiakban: Grósz)

7 Grósz, 64. A Budaörsről ekkor elhurcolt személyek száma eltérő, 150-160 főt említ a korabeli sajtó, a visszaemlékezők 800 főről beszélnek. Bővebben: Grósz, 64-65.

8 Erdey, 59-61.



4. ábra A hozzátartozók beszélőn.

tot tarthatott, beszélhetett a másikkal, ezreden belül és kívül. Még a férfi és női ezredekbel is az úgynevezett „fidi” levelek mellett, a női ezredparancsnokok jelenlétében a családok vagy párok beszélhettek egymással (A „fidi” levelek, az egyik ezredbel a másikba átcsempészet magánlevélkék.).

A hozzátartozók látogatásaira havonta egyszer kerülhetett sor, és legfeljebb öt percig. A beszélőt egy hosszú, drótkerítéssel elválasztott folyosón bonyolították le. A drótok a folyosó közepén voltak elhelyezve két sorban úgy, hogy köztük néhány ór kényelmesen sétálghasson, ellenőrizve a látogatást. A dróthálókat mind két oldalon olajjal bekenték, nehogy hozzáérhessenek a látogatók vagy az internált rabok.

A tábor életéhez szervesen hozzátartozott a vasárnaponként hallgatható szentmise, vagy a jó idő esetén megtartott kulturális előadások, amelyeken a női ezreddel együtt vehettek részt – persze szigorúan elkülönítve. Az előadásokon filmvetítések, színdarabok, versek, operák és operettek kerültek bemutatásra, amelyeket természetesen maguk az internáltak szerveztek meg.

A tábori élelmezés silány és kalória szegény volt, hivatalosan napi 1200 kalória. Reggelire híg feketekávé egy szelet kenyérel, ebédre és vacsorára zsírtalan leves, főzélék vagy tészta, gyakran bab vagy borsó, hús helyett leginkább zszizsikkal volt a „menü”. Ünnepnapokon néha lejárt konzervek vagy lóhús egészítették ki a szegényes étrendet. A táplálkozás szempontjából igen sokat számítottak a hozzátartozók által beküldött, limitált és ellenőrzött élelmiszer csomagok. Ezeket büntetésből meg is vonhatták az internáltaktól. Az élelmezés hiányát és egyoldalúságát, a tisztálkodás elhanyagolását Mindszenty bíboros levelei, illetve beszámolói is alátámasztják.

Az internálótábor bejárata mellett jobb- és baloldalon két torony épület helyezkedett el. Itt alakították ki a fogdákat. A tornyok egyik szárnyában, a fogdák mellett az Államvédelmi Osztály által elkülönítetteket tartották, hermetikusan elzárva a tábor többi személyétől.

Fogdára fegyelmi büntetésekkel lehetett bekerülni. Ilyenek voltak a fekete levelezések vagy az őrséggel való tiszteletlenségek,



5. ábra Internált műhely Buda-Délen.

ritkábban a szökések, szökési kísérletek. A szökésekért alapos verés, kurtavas, sötétzárka, a kedvezmények megvonása és böjt járt.

Mindszenty bíboros **1945. november 20-i** beszámolója a miniszterelnöknek az októberi veszprémi, illetve a november 18-i Buda-déli internálótáborban látottakról.⁹

A Buda-déli internálótáborba 1945. november 18-án látogatott el a Bíboros. A következő pontokba szedett megállapításokat és javaslatokat tette:

1. Az internáltak száma. „Indokolatlanul magas. (...) A Buda-déli táborban a táborparancsnok szerint (1945) november 18-án 5000 felett voltak az internáltak. Gondolom a „felett” nem okvetlen százakat, hanem esetleg többet is jelent. Úgy tudom, hogy összeszűfoltak korábban itt már 10.000 internáltat is.¹⁰ Ez mindössze két hely adata. Másutt, a fővárosban és vidéken sem kevés az internált.”
2. Elhelyezés. Emberségesnek nem

mondható. (...) A budadéliiben az alagsor és a legfelsőbb, bombázott emelet-sor tarthatatlan elhelyezést nyújt. Itt épp most négy nap és négy éjjel folyt be az eső. Ott vizes minden helyiség, látszik a cementen át is a talajvíz. A fekhelyek legtöbb helyiségben a csupasz földön, de láttam deszkát is alattuk. Ablak nincs, van, ahol ajtó sincs.

3. Élelmezés. Már hivatalos nyilatkozat is jelent meg a sajtóban, hogy silány és elégtelen. Reggel rántott leves, délben és este egy-egy kanál főzelék. Kenyér néha van; a táborparancsnok kérdésemre azt válaszolta, hogy három napig is kimaradt a kenyér. Az internáltaktól, gondozóiktól úgy tudom, hogy 10-14 napig is hiányzott már a kenyér. Az élelmezés annál inkább elégedetlenséget vált ki, hisz az internáltak kijárnak munkára. Ennek a munkának díja van és a napszám (...) kellene az élelmezésben.
4. A munka. Az internáltakat kiadják munkára. Ez nem helyteleníthető. Elkell a munka az országnak is, az őrizeteseknek is. Itt-ott némi étel is kapnak az internáltak. A munka közhasznú pl. a Hadimúzeumban. Ám mennek olyan

⁹ ÁBTL 3.1.9 V-700/14. 102-105.

¹⁰ ÁBTL 2.5.8 – 70. d. Egy 1945 októberében keletkezett jelentés 8 ezer, Buda-Délen raboskodó internáltat említ.

helyekre is, ahova nem indokolt a kivézenylésük. Veszprémben az egy (...) épületekhez, ahol enni kaptak, nem engedték őket; ellenben a (...) -hoz, ahol nem kaptak enni, engedték. Az egész országban kerestük hatalmas tételként kell, hogy jelentkezzék az állam bevételei között. Naponta, reggel találkozom munkára hajtott férfiakkal, nőkkel. Úgy tudom, egy-másfél órás távolságra is mennek. November 14-17 táján mentek esőben, dolgoztak esőben, jöttek haza esőben. Csatakosan, ugyanazon ruhában tértek pihenőre a már jelzett helyeken. Lábaik dagadtak, lábbeli helyett akármelyiknél csak rongy akad.

5. Egészség. Az eddigiekből érthető, hogy egyre több lesz a beteg. Veszprémben valóban már sok volt, a beteg, a budaiban még több. Találtam szobákat tüdőcsúcshurutosokból, mellbajosokból, szívbajosokból. Állítólag ezeket, mint internált mivoltuk miatt jogosulatlanokat, fővárosi hivatalos rendelet alapján távollították el a kórházakból. A megelőző világban a 15-20 évre elítélt fegyenceknek, a gyilkosoknak is volt joguk kórházi kezeléshez, ha betegek voltak. Orvosokat bőven fogtak el melléjük. Ám gyógyszer és eszközök híján, mire mennek a táplálatlanság miatt elerőtlenedett betegekkel! Egyszer a Vöröskereszt adott gyógyszert, de mi volt az anyyi embernek?!
6. Köztisztaság. Szappan nincs, a legtöbbnek a rajtavalója van; tetű, poloska, rüh elmaradhatatlan.
7. Bánásmód. Némi javulás van. Egyesek még őrzik a régebbi, kegyetlen verések kék nyomait, de friss verésekről - legalább előttem nem panaszkodtak, vagy nem merték előadni.
8. A lelki összeomlás még fájdalmasabb. Szégyen letörtség. Akárhánynak szétdőlt a családi életét az internálás. Micsoda otthonba megy ez haza?! Az

apa talán Német- vagy Oroszországban. Apró gyerekei otthon gondozatlanok, elférgesedtek, talán küszöbről - küszöbre hányódnak, iskolázatlanul eldurvulnak. Ezek pedig ártatlanok és az ártatlan szenvedésért a köz bűnhődik majd. Számolnunk kell azzal, hogy feltör erősen az öngyilkosság az internáltak közt.

9. Feltűnő rétegek. A veszprémi internáltak között találtam 70 éven felüli szívbajosokat, dagadt lábakkal, mozdulatlanul fekvő betegeket. A budaiban találtam egy szomorú réteget, rokkantakat külön nagy tömegben. Béna emberek. Találtam orvosokat, ápolónőket, akik elkelnének a kórházakban. Találtam 80 éves öregasszonyt, 7 hónapos terhes nőt, 80 éves hajlott öregembert, akit elmenekült fia helyett tartanak fogva. Gondolom, ezek aligha ártalmassak a társadalomra.
10. Újabb lefogások. Olyan hírek jelentek meg a sajtóban, belügyminiszteri nyilatkozat alapján, hogy a „kisnyilasokat” elengedik. No, a táborok csak úgy hemzsegnek a kisnyilasoktól november 18-án is. Hivatalos nyilatkozat jelent meg arról, hogy a választásra tekintettel szeptember 16-a után nem lesz internálás. Történt bizony azóta is. November 18-án találkoztam a Buda-déliiben 20-25 olyan egyénnel, akiket két-három napja szedtek össze különböző helyekről.
11. A lefogási körülmények. Nem megnyugtatók. Egyéni bosszúnak tág teret nyit. Akárhányszor lakás, műhely, vagyon is számításba került. Ha komolyok lett volna, a független magyar bíróság, vagy pedig a népbíróság elé kerültek volna. A közigazgatási eljárás, internálás során - magamról tudom - nincs komoly fellebbezési lehetőség; rácsapnak valakire egy ajtót és az ajtó zárva marad. Védelem, mentőtánú nincs, csak vádló. A kihallgatás ugyan

legtöbbször hat-nyolc hónap múltán sem történik meg; de ha megtörténik, nem egy esetben kínzásokkal csikarják ki a vallatóknak tetsző vallomást.

12. Internálási okok. Nyilas párt-, üzemi tanácstagság, volksbund tagság, németbarátság, MOVE¹¹ tagság, kiutalt zsidó lakásban lakott. 1945 tavaszán látszhattak ezek súlyosaknak, de 1945. év végén nem nagy dolgok ezek. A beugratók bűnösök, ezek az egyszerű emberek közönséges megtévesztettek. Aztán nem tud az ember mit szólni olyan vádhoz, hogy az illetőnek német neve van. Ahhoz a vádhoz sem, amelyet sohasem közöltek a vádlottal. A félreértést, személycserét így lehetetlen megállapítani. Ez a helyzet a huszadik század jogszolgáltatásába nem fér bele; ez az itt maradt német és nyilas rendszer ténye.

13. A tennivalók. Azt kérném, méltóztatásuk még a tél beállta, biztos elpusztulásuk előtt szabadlábba helyezni a. az összes 65 éven felülieket, betegeket, terhes nőket; b. a rokkantakat, papokat, orvosokat, ápolónőket, az anyákat, akiknek 10 éven aluli gyermekük van és ezt községi bizonyítvánnyal tudják igazolni; c. minden további internáltat inkább helyezzenek rendőri felügyelet alá a saját lakóhelyén. Családi, nemzetgazdasági érdek egyaránt ezt sürgetik. Akik nyilas párttagok vagy az üzemi tanácsok tagjai voltak, már rég leveleztek. A büntetés legyen mindig arányban az elkövetett vétséggel. Ruhátlanok, tartatlanok, lábbelietlenek, ne szenvedjenek mértéken túl. És hát a demokrácia kíván emberséget, könyörületet. El kell jönnie már a megbékélésnek.

Miniszterelnök Úrnak intézkedését és válaszát várva maradtam hazafias tisztelettel

Mindszenty József
Hercegrímás

Budapest, 1945. november 20.”

Mindszenty József bíboros hercegrímás, amikor csak ideje engedte és engedélyt kapott, meglátogatta a Buda-déli internálótábor foglyait. Így történt ez 1946 novemberében is. A látogatását követően írt összefoglalót a táborban tapasztaltakról.¹²

A BUDA-DÉL INTERNÁLTJAI

A magyar püspöki kar 1946. július 20-án 3757. sz.-on sürgette a Miniszterelnök Úrnál a hosszabb időn át ígérgetett amnesztiát. Egyes pártok részéről fölényesen oly nyilatkozatok történtek, hogy a püspöki kar nyitott kaput döngött, hisz augusztus 20-ra kijön a rendelet. Huszadika 4-szer elmúlt, de a „nyitott kapu” zárva még mindig. Az amnesztia ügye - úgy tudják - nem is kerül tárgyalásra. A szerencsétlen internáltak helyzete azonban súlyos és nem válik a demokrácia megkedveltető eszközévé.

Az internáltak száma indokolatlanul nagy még ma is pl. csak a Buda-déli 5000 körül mozog és az irányzat emelkedő. Bár a feloszlott vidéki táborokból töltik fel, de azért ott is akad és ha nem is volna, a második esztendő vége felé ez mégis érthetetlenül magas.

Tartam. Százak vannak internálva 18-20 hónapja itt és egyebütt együttvéve.

Az erkölcsi levegő lehangoló. Egyik vármegye központi tisztviselőnője vidéken 11 hónapig volt internálva. Szobatársai: 3 cigányleány és 2 kéjné. Trágárság, durvaság az állandó levegő. Közben az a tudat, hogy az eddig általa eltartott beteg édesanya és beteg nővér nyomorog.

11 Magyar Országos Véderő Egylet.

12 ÁBTL 3.1.9 V-700/14. 19-25. 1946. november 12.



6. ábra Istentisztelet Buda-Délen.

Akiknek nem itt volna a helyük. A Buda-déliben 17 gyermek is van, akiknek kora 1-15 év. Akad szoptatós anyja 6 hónapos csecsemővel. Vannak öregek (50-75 év) úgy 1000 körül. Terhes anyja 8, TBC-s egyén 12. nyomorékok, betegek (köztük csípőbántalmakban szenvedők) 1000 körül. Ennek a több mint 2000 egyénnek az ittlétét megérteni nem lehet. A gyerekek miatt, hogy el e zülljenek, az anyát, valamint legalább a 65 éven felülieket haza kellene engedni. A terhes anyákat, a jövődörtáttalan és szükséges magyar életért, és a betegeket, főként a TBC-seket, hogy be ne fertőzzék az internálótáborban zsúfoltan, higiénia nélkül élő tömeget, kórházba vgy haza kellene engedni. Van rendelet (200.000/1946), amely szerint szabadlábba helyezendők azok a betegek, akiknek állapotát az internálás súlyosbítja. Ez a rendelet azonban legtöbbször nem érvényesül.

A gyerekeket egyszer kiadták volna és elvitték volna. Ám a tábori hatóság, ahogy nevezi magát, akkor „nem ért rá” és a gyerekek ma is ott vannak kéthete is.

Van itt (október 15.) 7 katolikus pap. Jó ideig nem engedték őket misézni. Most újabban naponta misézhetnek. Fele d.e., fele d.u. a közös teremben. Addig a világiakat kivevénylik onnét, mert - úgy látszik - bűnös dolog misét hallgatni.

Attól nem kell tartani, hogy ez a réteg a honvédség, rendőrség párt-gárdák, az orosz megszálló hadsereg ellenében forradalmat vagy ellenforradalmat kezdjen.

Ellátás: napi 5 dkg körüli kenyér. Reggeli 3 dl ún. rántott leves (meleg víz és liszthabarc). 1/2 7 után már ez sem kapható. Ebéd 3 dl vízbefőtt bab, más semmi. Vacsora vízbefőtt burgonya.

Amit adnak, ehetetlen. Csomagot elvben lehet küldeni, valójában azonban ez a rendőrtök kénye-kedvétől függ. Minden szerdán van csomagbeadás a látogatók részéről. Ezres tömeg áll kora hajnaltól vékony ruhában, esőben, hidegben és várja a d.e. 9 órát. A legutolsó szerdán egy asszony elájult a tömegben a kimerültségtől és erre a többi követelte a csomagbeadás megkezdését. A felelet az lett, hogy a táborparancsnok 15 rendőrt vezényelt ki a tömeg visszazorítására. Akik 12 óra után érkeztek, azokat a tömeg közt levő őrszem visszautasította. Máskor, ha vidékről jön is, nem engedik be a látogatót. Még a terhes, szoptatós anyák is csak hetenként egyszer kaphattak élelempótló csomagot.

Amit hoznak az internálnak kevés, a családnak ma kibírhatatlan teher. A csomag 5 kg-nál nem lehet nagyobb. A csomag tartalma írásban 2 példányban beadandó, rajta legyen a küldő neve is. Az élelmiszer „nem

haladhatja meg a dolgozók élelmezési színvonalát”. Hiteles rendőrmagyarázat szerint nem adható be: szalonna, zsír, hús, vaj, gyümölcs stb. Ezek, amennyire nem fényűző ételek, annyira eltarthatók és „élelem-pótlók”. Folyton változtatják a csomagbeadás idejét; sokan jönnek és úgy mennek is vissza, hogy a csomagot nem adhatták be.

Azokat, akik kijárnak dolgozni, valamely üzembe vagy az oroszokhoz, a tartatlanul végzett munka végsőkig elcsigázza. Letörnek, betegek lesznek és előbb-utóbb, de biztosan elmennek a föld alá.

Elhelyezés. A Buda-délien a legtöbb pavillonnak sem ajtaja, sem ablaka. Az ablakokat részben bedeszkázták. De vannak szép számmal papiros ablakok. A legfelső emeleten rossz a tető, befolyik az eső. Az alagsorban a talajvízben jár az ember. A fekvőhely padló, az alagsorban kövezet. Akik szabadulnak, örök emlékeknek viszik magukkal - egyéb híján - a legsúlyosabb reumát.

Látogatás. Újabban csak havonta egyszer. A beszélgetés rendőr jelenlétében, két sor kifeszített szögesdróton át úgy, hogy egy méternyire vannak egymástól a beszélgetők. A tartam 5 perc.

Egészségügy. Október végén hivatalos nyilatkozat szerint a gyógyszerkészlet teljesen kimerült. Most a tél kezdetén, ilyen viszonyok közt nincs aspirin, kodein. A kötszer teljesen hiányzik. A WC 4-5 cm. vízben és még nagyobb piszokban. Az internálótábor és benne az internált nem más, mint egy tábírodalom, a kiütéses tifusz melegágya.

Fegyelem. Fegyházi szigor és elbánás uralkodik. Hozzájön a politikai rendőrség szeszélye és durvasága. A táborparancsnokhoz bejutás és kihallgatás szinte lehetetlen. Hetekig, sőt hónapokig várhatnak erre az internáltak. Oka: az internáltak nagy száma és a közvetlen felettesek lelkülete. A pavillonok előtt mindig rendőr áll. Engedély nélkül a helyiségből ki- és bemenet nincs. Az internált sorsa általában a szobafogság.

Olvasni tilos. Aki látogatáskor levelet ad át, vagy dob, 14 napi sötétzárkát kap. Aki be-

szél az ablakból az utcára, szintén sötétzárkába jut.

A fegyelem nem hogy enyhülne, de egyre újabb szigorítások jönnek.

Különösen az értelmiségekkel (400) szemben. Ezek szenvednek legtöbbit. Ezek kapják a legrosszabb épületeket. Sem ajtó, sem ablak, csak bombázott tető és víztócsák. Ezeké a legkevesebb mozgás. Nem vezénylik munkára őket. Állandó szobafogság a részük, még az udvarra sem mehetnek. Ablakuk befalazva és bedeszkázva. A legtöbb teremben a sötétség és rossz levegő uralkodik, a szellőztetés lehetetlen. Itt mindenki a földön fekszik. Ez az épület a IV. internált ezred, itt élnek az esperesek, plébánosok, teológiai tanárok és hittanárok is.

A papok lefogásának oka. Ugyanazon fővárosi hittanári állásban egymásután két hittanárt fogtak le, internáltak. Az ok: a hittanár által vezetett Mária Kongregáció nagy taglétszámmal és szépen működött, a Madisz tagok és működés híján sínylődött. A Madisz¹³ tagjai (4) jelentették fel. Az egyik vidéki plébános azért került be Kanizsán, majd Budapesten a táborba, mert a Hangya elnöke volt. Aki ma az országos Hangya¹⁴

13 MADISZ: Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség. A Madisz, a párton kívüli 15-24 éves ifjúságot tömörítő tömegszervezet az MKP kezdeményezésére és javaslatára 1944. december 31-én alakult meg Szegeden. Az MKP célja az volt, hogy egységes (kommunista befolyás alatt álló) szervezetbe tömörítse a politizáló ifjúságot, a belpolitikai feszültségek növekedésével azonban a többi párt a Madiszhoz csatlakozás helyett saját önálló ifjúsági szervezet felállításáról döntött, ezért a Madisz létszáma az 1945-ös 240 ezer főről az év végére a felére esett vissza. Tagjai zömmel parasztfiatalok voltak. 1948 márciusában a különböző ifjúsági rétegszervezetek felszámolásakor egyesült a SZIT tagságával (Szakszervezeti Ifjúság és Tanoncmozgalom), majd 1950-ben beolvadt a DISZ-be (Dolgozó Ifjúság Szövetsége). Hetilapja a Magyar Ifjúság és az Ifjúság volt.

14 Hangya szövetkezet: A II. világháború előtti időszakban Magyarország valamennyi településén jelen voltak a Hangya szövetkezetei; székházzal, kereskedelmi átvevő-hellyel, hitelszövetkezeti partnerséggel, és azzal a szellemiséggel, hogy az összefogás, a szövetkezés az egyetlen út arra, hogy a termelők megfelelő pozíciót érjenek el a piacon, hogy a gazdatársadalom piaci érdekei érvényesüljenek. Gróf Károlyi Sándor munkájának, valamint az akkori mezőgazdasági miniszternek köszönhetően 1888. évben az országgyűlés napirendjén már szerepelt a szövetkezetek témája, majd az 1896-os

élén áll, bizonyára nem tudja, minő elítélendőt tesz.

A Buda-déli internálótáborban 6 katolikus pap sínylődik. Ezek mindegyike április-szeptember hónapok közt került az internáltak közé, a kimutatás szerint. Áprilisi 2, májusi 1, júniusi, júliusi, szeptemberi 1-1. Miért van itt 7 hónapja internálva valaki? De a valóság az, hogy van olyan is, aki 2x6 hónapja sínylődik; csak előbb vidéken tartották.

A papoknál, világiaknál az állandó tétlenség célja a lelki felőrlés.

Módszerek és eszközök. Az internáltakat 4 ezredbe sorolták. Az iparos legényekből lett parancsnokok rendkívül élvezik a brigadérosi allűröket.

A hivatalos miniszteri látogatóknak csak az I-II ezred épületeit mutatják meg. Itt ablak, deszkaágy, és kimeszelt szoba is akad. Ezek a Patyomkin-ezredek garnizonjai. Viszont az alagsor és a legfelső emelet nem látogatható, csak használható.

A tavasszal Dorogra, munkára kivezényeltek 80 internáltat. Szívesen mentek, hisz munkájukért ígérték nekik: 1. szeptemberben szabadulnak, 2. rendes kereset lesz és ennek 2/3-a a családé, 1/3-a az övék és még bakancsot, munkaruhát kapnak. Ebből annyi teljesegett, hogy októberben 7 szabadult - ennyi Dorog nélkül is szabadult volna - a többi bevonult a táborba. Bakancs, ruha nincs, a rajtuk való egyetlen is megett a munka. A keresetből a család semmit sem kapott, az internált kb. 5 hónapra 45 Ft körül.

Hasonló jelenségek fordulnak elő az erdő-kitermelés körül is.

Szabadulás. Van szabadulás; papíron napi 40-50, a valóságban legfeljebb 10. csak statisztikai szemkitörlésre megy. Megesik, hogy halottnak, a táborba soha nem létezőnek,

megszököttnek állítanak ki szabadságos levelet. Megtörtént, hogy a táborban ismeretlen, egy azon névre 5 ízben állítottak ki szabaduló levelet. Ezek a szabadulási esetek szerepelgetnek a sajtóban, feltehetően, a hivatalos nyilatkozatokban is.

A létező szabadulók az internálótáborból igen gyakran vese-és szívbajjal távoznak. A szabadulóknak általában hetenként 1-3-szor kell jelentkezniük a rendőrségen. A 20-as évek és nyilas idők internáltjainak jórészt hetenként 1-szer kellett jelentkezniük. Ezek villamost, nyilvános telefont nem használhatnak. Szóval a sárga folt (megint bírói ítélet nélkül) itt maradt.

Van szabadulás halál révén is. Nem, mint-ha az internálótáborban tömegével haltak volna a nyáron az emberek. Az utolsó percben a rabkórházba szállítják a beteget. (Internált a rabkórházban! A korábbi jogrendben a beteg internáltat szabadságolták vagy közkórházakba szállították.) A rabkórházakban a nagy legyöngülés és betegségek miatt stb. 30-40 internált hal meg havonta. A télen több lesz a halott a táborban is, a rabkórházban is.

A lelki gondozás az internálótáborban nehezebb, mint régen az elítélt raboknál. Síralmas. Ez az egyetlen, természetjogból folyó vigasz is erősen korlátozott. Szentmise csak vásár- és ünnepnapokon van; ez is d.u. 3-4 óra közt.

A kicsi kápolnahelyiségben 800 internált fér el, nagy zsúfoltságban. A folyosó is tele, az udvaron is vannak. De megtörténik, hogy a rendőrök vagy a férfiakat, vagy a nőket, más-kor a „feleslegeseket” visszakergetik. Az internáltak hite katolikus. Protestáns alig van, izraelita szinte nincs. Így 4000 körül maradnak vasárnap szentmise nélkül. Gyónni nem szabad. Betegekhez nem lehet papot hívni, meghalhatnak állat módra. A vallás így még csak nem is magánügy, hanem tilos.

agrárprogram tartalmazta a szövetkezetek támogatását, a szövetkezeti eszme fejlesztését is. Ezt követően emelkedett törvényerőre 1898-ban az Országos Központi Hitelszövetkezetről szóló törvény-tervezet, majd ugyanebben az évben létrejött a termelő-értékesítő és fogyasztási szövetkezetek Hangya központja is.

FELTÖRŐ KÉRDÉSEK:

1. Miért kell ennyi magyar embert magyaroknak senyveszteni, sorvasztani a nyilasvilág felszámolásának 19-dik hónapjában anélkül, hogy a bíróság elé állítanák őket? Avagy még a NOT is felmentette, de internálják őket bírói ítélet ellenére. Aki bűnös, lakoljon; akit nem tudnak jogszerűen büntetni, ne büntessék! A határokon elég sok a haláltábor és a pusztuló magyar. Gyerekek, öregek, betegek ... Miért gyötörödnek?
2. Miért kell ilyen erkölcsi levegő?
3. Miért kell ilyen ellátás, ilyen elhelyezés mellett 5 ezer embert együtt tartani? Csak egy helyen> aztán jön Kistarcsa stb.
4. Vajon emberséges-e internáltakat, nem beigazoltan bűnösöket fegyencekére emlékeztető sorsra fogni?
5. Vallásszabadsággal összeegyeztethető-e az, ami a lelki gondozás terén tapasztalható?
6. Miért kell csak egyetlen helyen ó papot, ennyi időn át, bírói ítélet nélkül tartani?
7. Mi az oka annak, hogy a japán háborús bűnösöknek elhelyezése és ételmezése semmi panaszra nem ad okot? Azok még 1000 kötetes könyvtárt és képes folyóiratokat is kapnak (Magyar Kurír, 1946. november 10.) Ha magyar valaki és talán azt sem tudja, miért tört ki a háború és még vádat sem tudnak ellene hónapok hosszú során át emelni, éheztetik, gyötrik, fagyasztják, betegé teszik. Szent István, Nagy Lajos, Hunyadi János és Mátyás népét így bítangolják. Magyarország az elsők közt van internálótáboraival, a bírói ítélet nélkül halálra gyötört tízezreivel.
8. Emberi jogok, de csúful illusztrálnak benneteket!
9. Demokrácia, hogy szerettetnek meg téged! Egykor és most.

1919 után is volt internálótábor, voltak internáltak 2000 körül. De azok nem fáztak, nem éheztek, nem voltak férgesek és mégis a szociáldemokraták, demokraták, hol egyik, hol másik miniszterrel, gyakran a belügy-miniszterrel és miniszterelnökkel járták az egyetlen internálótábort és minden alkalommal beszámoltak a parlamentben és a sajtóban.

Most az internálás 19-20-dik hónapjában az üldözött polgárok internálótáboraiiban képviselő-csoport még nem látta szükségesnek felülvizsgálni az internáltak sorsát. Ezek ítélet nélkül is bélpoklosok. Ideje volna, hogy minden párt képviselőküldöttjei vizsgálják meg az internáltak sorsát.

Az egyéni kivizsgálás csődöt mondott. Sok az internált, nincs elintézési szándék. A táborparancsnokok nem sietnek a pozíciókból. Másrészt a politikai levegő is inkább a szám növelése, a gyötetés fokozása mellett szól. A családok, gazdaságilag elvéreznek. Nemcsak egy államilag inproductívra tett családtag tartása nehezedik rájuk. 10-20 hónapja szipolyozzák, kifosztják azokból az ügyvédekből egyesek, akik ma szóba jöhetnek a hivatalok előtt. Tudunk internáltról, aki ügyvédjének előre telket adott, másik az infláció idején 1 kg aranyat. Az internált maradt internált. Amikor a család számon kérte, azt felelte: Örüljenek, hogy nem vitték át az Andrássy út 60. alá. A borzalmasan zsaroló piócákkal szemben ma tenni nem lehet semmit. A szegény pedig, akinek nincs semmije, penészedik és elpusztul.

Az egyéni vizsgálás azért is csődbe jutott, mert az aktára ráült az egyéni bosszú, amely elsüllyeszti, elveszíti az aktát és az - embert, a magyart.”

A tiltakozó levelek hiába mentek a miniszterelnöktől, több miniszterig. A problémákat nem orvosolták. Az internáltak helyzete pedig egyre rosszabbodott.

Az internáltak közül többeket külső munkára vittek. Így több mint 200 internált dolgozott a vasutaknál, a déli, kelenföldi és a

dunaparti pályaudvaron.¹⁵ Kiadták munkára az internáltakat a diósjenői fakitermelésre, az Elektromos Művek kelenföldi telepére, a Kossuth híd építésére, a főkapitányság kertgazdaságába, Ercsibe, illetve a dorogi kőszénbányába.¹⁶

1945 októberében még mindig gondot jelentett a táborban levő kiskorú gyerekek elhelyezése. Ekkor 639 kiskorú gyermek élt itt.¹⁷ A kiskorúakat a felnőttekkel együtt szállásolták el. Valamennyien fekvőhely hiányában a földön alszanak, egyes szobák-

ban hatvanan is. Ablaküveg egyik teremben sem volt. A jelentés tevője megoldást kért a helyzetre, mivel „a kiskorúak, de különösen a fiatakorúak erkölcsi és szellemi fejlődése a tábor területén súlyosan veszélyeztetett.”¹⁸ A gyerekek elhelyezésének megoldásáról jelenleg nincs adat, de a probléma többször felvetődik az internálótábor fennállása alatt.

A Buda-déli tábor, mint Központi Internálótábor, 1949. április 30-án éjjel 24 óráig kiürítették. A Honvédelmi minisztérium 1949. május 2-án átvette a laktanyát Ruscsák Lajostól.¹⁹

15 ÁBTL 2.5.8 – 2. d.

16 ÁBTL 2.5.8 – 70. d.

17 ÁBTL 2.5.8 – 70. d.

18 ÁBTL 2.5.8 – 70. d.

19 MOL XIX – B – 1 – j. 38. d. 49.

MARSCHALL ADRIENN

Bányamunkatábor Csolnokon



7. ábra A bánya bejárata

BÁNYÁSZAT CSOLNOKON

Csolnok Komárom-Esztergom megyei település, Esztergomtól 14 kilométerre fekszik. A faluban már a 18. századtól bányásztak szenet, az első szénkutatói engedélyt 1781. január 27-én adták ki Rückschuss Antal ruhr-vidéki bányász nevére, aki Krempf Antal falusi bíróval kötött szerződést. A bányát ezután több társaság is bérbe vette, a szénjog egy része 1898-tól az Esztergom- Szászvári Kőszénbánya Rt. (neve 1925-től Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.) birtokába került. A többi szénvagyron felett pedig az 1891-ben megalakult Magyar Általános Kőszénbánya Rt. rendelkezett.¹

1911-ben Schmidt Sándor lett az Esztergom - Szászvári Kőszénbánya Rt. igazgatója, aki a poszton eltöltött közel 30 év alatt a térséget és a bányákat is fejlesztette.² Csolnokon is sorban nyitották meg az aknákat. 1907-ben az I-es, 1924-ben a II-es, 1936-ban pedig a később főszerepet játszó IX-es aknát. Egy évvel később a XII-es, 1940-ben pedig a XIV-es aknán is bányásztak már szenet.³

Alapvető változást jelentett a bányák tulajdonviszonyában az, hogy 1945. december 6-án kimondta a Nemzetgyűlés a szénbányák állami kezelését, majd 1946. május



25-én törvényt fogadtak el a szénbányászat államosításáról.⁴ „Mindennemű ásványos (feketeszen, barnaszen, lignit) tekintetében a földtulajdonost megillető jog (továbbiakban: szénjog) az 1946. január hó 1. napjára visszaható hatállyal megszűnik, tekintet nélkül arra, hogy ezt a jogát az ingatlan tulajdonosa átruházta-e. A szénjognak a jelen törvény alapján bekövetkezett megszűnéséért kártalanítás nem jár.”⁵

Az immár állami tulajdonú bányákat a Gazdasági Főtanács Titkárságán (főtitkár: Vas Zoltán) megszervezett Magyar Állami Kőszénbányák Központi Végrehajtó Bizottsága irányította. Ezt követően 1946. november 1-jén alakult meg a Magyar Állami Szénbányák Rt. (MÁSZ Rt.), ami azonban 1948-tól már nem részvénytársaság formájában működött tovább.⁶

A faluban a második világháború alatt elárasztott aknákat sorban víztelenítették és folytatták a szén kitermelését.⁷ Csolnokon az ötvenes években összesen 5 akna működött, ebből három a IX-es, a XII-es és a XIV-es a

1 Martényi Árpád - Sziklai Ede - Vadász Endre: *Volt egyszer egy (... Dorogi Szénbányák*, 15.

2 Martényi Árpád - Sziklai Ede - Vadász Endre: *Volt egyszer egy... Dorogi Szénbányák*, 16.

3 Tóth Tibor: *Szénbányászat a dorogi medencében*, Bp., 1981. 70. o.

4 Erdmann Gyula és Petó Iván: *Dokumentumok a magyar szénbányászat történetéből 1945-49*, Bp., 1975. IX. o.

5 www.1000ev.hu 1946/XIII. tv.

6 Erdmann Gyula és Petó Iván: *Dokumentumok a magyar szénbányászat történetéből*, IX. o.

7 Tóth Tibor: *Szénbányászat a dorogi medencében*, 71.

település határában, míg a másik kettő az I-es és II-es közvetlenül a falu szélén helyezkedett el.

A bányászokra és szakértelműkre nagy szükség volt, ezt mutatta az is, hogy a kitelepítések nem érintették a részben sváb lakosságú Csolnokot. Ugyanakkor más településekhez hasonlóan itt is „sikerült” rendszerellenes szervezkedőket felszámolnia az ÁVH-nak, amikor egy volt falubeli rendőrnél fegyvert találtak.⁸

A térségért sokat tett Schmidt Sándor igazgatót pedig az ÁVH tartóztatta le népel- lenes szervezkedés vádjával, s a mérnökper egyik vádlottjaként néhány hónap múlva a börtönben belehalt a kínzásokba.

MUNKATÁBOR A IX-ES AKNA MELLETT

Csolnok a kiaknázatlan szénbányáival nagyon alkalmas terület volt egy munkatábor létesítésére, hiszen tehermentesítette az amúgy is túlszűfolt börtönöket és rendelkezésre bocsátotta a munkaerőt, aki kibányászta az első ötéves terv teljesítéséhez szükséges szén egy részét. Emellett a falu földrajzi fekvése is megfelelő volt a munkatábor felépítéséhez, valamint nagy mennyiségű szén volt a föld mélyében. Mivel minden feltétel adott volt, így 1952-ben munkatábort létesítettek a IX-es akna lejárata mellett és az elítéltek a községtől távolabb eső IX-es, XII-es és XIV-es aknán dolgoztak.

Először köztörvényes elítéltek kerültek Csolnokra, akik egy része az 1953-as amnesztiát követően szabadult, néhány elítéltet pedig máshova szállítottak át. A tábor lakóinak összetétele ezt követően megváltozott, mert ezután főleg politikai foglyok érkeztek a táborba. A politikai elítéltek egy része a Gyűjtőfogházból érkezett 1954-ben, de hoztak ide rabokat Márianosztráról, Vácról és Tatabányáról is.⁹ A tábor létszáma az 1953

januári 535¹⁰ főről 1956 májusára elérte a 991¹¹ főt.

A csolnoki munkatábor elítéltejei között minden társadalmi csoport képviselőit megtaláljuk: honvédtisztek, földbirtokosok, gyártulajdonosok, papok, értelmiségiek, kulákok, munkások, egyetemisták és Jehova tanúi együtt töltötték büntetésüket a táborban. Politikailag is sokszínű volt a tábor, szélsőjobb- oldaliak, kereszténydemokraták, kiscgazdák, parasztpártiak, szociáldemokraták és kommunisták együtt bányászták a szenet.¹²

Az, hogy az elítéltek a civil bányászokkal együtt dolgoztak, a börtönviszonyokhoz képest sokkal elviselhetőbbé tette a mindennapokat, direkt ottfelajtott újságokból értesültek a hírekről, barátságok szövődtek, s a bányában végzett munkájuk révén emberszámba vették őket. A családtagjaikkal levelekben és a beszélők alkalmával tarthattak kapcsolatot. A bányában három műszakos rendszerben dolgoztak a civil bányászok vezetésével, még hétvégén is, de a többi idő szabad volt. Ennek eltöltésére több mindent kitaláltak, színját- szó csoportot alapítottak és a táborban néha könyveket is vásárolhattak.¹³

A munkahelyparancsnokság élén először Sárközi István állt¹⁴, őt Ballai Gábor¹⁵ váltotta, a tábor utolsó parancsnoka pedig Mészár Zsigmond¹⁶ volt. Az örök egy része a büntetés-végrehajtásból érkezett, míg a másik részük az ÁVH-tól, összesen több mint 80 ór teljesített szolgálatot Csolnokon.¹⁷

Az örök és elítéltek közötti kapcsolatot döntően befolyásolta, hogy az örök, hogyan

8 „Bányagödör” koszorúkkal - Csolnokon, In: Komárom- Esztergom megyei Hírlap, 1997. november 1. 2.

9 ÁBTL 3.1.2. M-18442. Tóth Vince.

10 Bank Barbara: Az internálás és kitelepítés dokumen- tumai a Történeti Levéltárban, In: Trezor 3, A Történeti Hivatal évkönyve, Bp., 2004. 123.

11 MOL M-KS 276. f. 96.cs. 184. ó.e. Jelentés a polgári, katonai valamint hatósági ,letartóztatottak létszámáról. 1956. május 9.

12 dr. Ernst Ervin: Magyar Gulag, A politikai elítéltek kiszabadulása a csolnoki bányatáborból 1956-ban, kézirat Interjú dr.Ernst Ervinnel és Petrusz Tiborral. Készítette: Bank Barbara és Marschal Adrienn 2010.

13 KEMÖL XXV. 10.h 1. 2.doku. EL 16. A. 1953. Komárom- Esztergom megyei Főügyészség Elnöki Iratok

14 KEMÖL XXXV 33.f 3.cs. 54. ó.e.

15 ÁBTL 3.1.5 O-19529. „Gárdista”

17 MOL M-KS 276.f. 96.cs. 73.ó.e.

gondolkodtak az őrzésükre bízottokról. Az örök egy része magáévá tette a kor híressé vált jelmondatát: „*Ne csak őrizd gyűlöld is*”, míg az őrség másik, döntően a büntetés-végrehajtásból érkező részének célja az elítéltek nevelése volt, hogy újra a társadalom hasznos tagjai legyenek. Az, hogy „kétféle” őrség volt a táborban nemcsak az elítéltekkel való bánásmódban mutatott eltéréseket, hanem belső ellentétekhez is vezetett, mert az ÁVH-s örök lenézték a bv-seket és nem akartak engedelmessé válni nekik. Mindemellett az őrség fegyelmi helyzete sem volt megfelelő, előfordult szolgálat közbeni elalvás és késés is. Az éberség hiányát az elítéltek kihasználták és szökési kísérleteket hajtottak végre, nem egyszer sikerrel.¹⁸

1956 CSOLNOKON

A csolnoki munkatábort, több más bányamunkatáborhoz hasonlóan még 1956 nyarán sem zárták be, amikor tömegesen számolták fel a nyílt végrehajtási helyeket. A felülvizsgálatok augusztusra befejeződtek, s több mint 600-an voltak még a táborban. A szabadulást remélő, még itt dolgozó politikai foglyok 1956. október 24-én a forradalom hírére, - amiről a civil bányászoktól értesültek - éhségstrájkra szánták el magukat. Lent maradtak a bányában és éhségstrájkjukkal csatlakoztak a forradalomhoz, valamint ügyeik felülvizsgálatát követelték. A tábor közben Esztergomból érkező tankok és katonák vették körül, mert a fenti rabok is éhségstrájkba kezdtek.

A táborparancsnokság végül továbbította a rabok kérését, hogy vizsgálják felül a büntetésüket, így az elítéltek és a tábor vezetősége között létrejött a megegyezés, a rabok 96 órás sikeres éhségstrájkjukat követően felszálltak a bányából. Másnap megérkeztek az ígért ügyészek, akik a feltételes szabadságra bocsátásról állítottak ki iratot, így

a csolnoki munkahelyparancsnokságról törvényesen szabadultak az elítéltek 1956. október 31-én, ellentétben Oroszlánnyal, ahol a rabok papírok nélkül törtek ki a munkahelyparancsnokságról.¹⁹

A szabadulás után néhány volt csolnoki és oroszlányi rab csatlakozott a pilisszentivániakból megalakult ún. bányászbrigádhoz és harcolt a forradalomban. Tevékenységük ideje alatt volt államvédelmi dolgozókat tartóztattak le, valamint november 1-én visszamentek Csolnokra néhány volt örükért és kiengedni a még ott lévő, köztörvényes rabokat. Az akció során 4 volt örük mellett Budapestre a Maros utcába szállították a munkahelyparancsnokság fegyvereit, gyógyszerait és pénzét is. A bányászbrigád tagjait a szovjet csapatok tartóztatták le november 4-én Szombathelyen és ők engedték ki az öröket is a Maros utcai pincéből.²⁰

A forradalmat követően több pert is indítottak a bányászbrigád tagjai, köztük volt csolnoki rabok ellen, a két legfontosabb a Rusznyák László és társai, valamint a Tóth János és társai ellen indított per volt. Csolnokra vonatkozóan Rusznyák László és társai perében a vádiratban szereplő cselekmények: a csolnoki rabmunkahelyre mentek, lefegyverezték az őrséget, többeket le is tartóztattak, szabadon engedték az ott őrzött köztörvényes foglyokat, elvitték a rabmunkahely pénzét, gyógyszerait és egészségügyi felszerelését.²¹

A perben 5 halálos ítélet született, kivégezték Rusznyák Lászlót, Czimmer Tibort, Laurinyecz Andrást, Bán Róbertet és Ekrem Kemált. Életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték Neubrandt Rezsőt, Hugyecz Pál és Ábri Benjámint György pedig 20 évet kapott. További ítéletek Vasvári Ottót 15 évre, Táky Gyulát 10 évre, Nyárfádi Lászlót 6 évre, Hanusz Imrét 5 évre, Negele Tibort 5 évre, Rajk Tivadart 4 évre, Fazekas Istvánt 3 évre,

19 Fakász Tibor: *A csolnoki rabtábor*. In: Új Forrás, 32 évf., 2000/8. szám

20 ÁBTL 3.1.9 V-146379. Rusznyák László és társai pere.

21 ÁBTL 3.1.9 V-146379. Rusznyák László és társai pere.

Árgyelán Gábort 2/6 évre, Csépanyi Dezsőné Hamar Valériát 1/6 évre ítélték.²²

A Tóth János és társai ellen indított perben Tóth Jánost először 15 évre, majd fellebbezés után életfogytiglanira ítélték. Deák Gergely és Eperjesi András 8 évet, Virágh László 7, 5 évet, Bizderi László 7 évet, Oláh József 6,5 évet, Farkas Tibor és Serfőző Imre 6 évet, Virágh János 5,5 évet, Szecsődi Kálmán és Kocsis Gyula 5 évet, Wagner István és Németh György 3, 5 évet kapott.²³

AZ AZÓTA ELTELT IDŐ

A rabok szabadulása után a munkatáborot nem nyitották meg újra, a barakkokból szükséglakások lettek, melyekben a 70-es években is laktak még. Ezt követően a falu lakossága fokozatosan elhordta a téglát és az építőanyagokat. Az egykori csolnoki munkahelyparancsnokság helyén mára csak hatalmas betontömbök, lépcsők és az épületek alapjai maradtak meg, a területet lassan benövi az erdő.



A IX-es, XII-es és XIV-es aknákat 1960. április 1-én összevonták és Borókási bányászati üzem néven működtették tovább, a szén kitermelése immár csak civil munkaerő segítségével folytatódott. Az ötvenes évek elején csúcsra járatott szénkitermelés hatására az

aknák hamarosan kimerültek és be kellett zárni őket. A XIV-es aknát 1969 tavaszán, majd a következő évben a fontos szerepet játszó IX-es aknát is betömték, végül 1974-ben a XII-es aknát is bezárták.²⁴

A politikai foglyok életét a kiszabadulásuk után is meghatározták itt töltött éveik. Nem vagy csak nehezen járhattak egyetemre, a munkahelyeken is hátrányos megkülönböztetésben volt részük, és csak a rendszerváltás után beszélhettek nyíltan a velük történekről.

A falu lakossága a rendszerváltás után két évvel 1992. október 31-én rendezett először ünnepséget a rabok kiszabadulásának évfordulóján, - amit azóta minden évben rendszeresen megtartanak - ahol felavatták a Petőfi utca 77. számú épület oldalán lévő fekete márvány emléktáblát, melynek felirata:

EMLÉKEZZÜNK
A CSOLNOKI BÁNYATÁBOR
POLITIKAI FOGLYAIRA
ÉS AZ ŐKET SEGÍTŐ
BÁNYÁSZOKRA

VOLT POLITIKAI FOGLYOK
1953-1956

CSOLNOK, 1992. OKT. 31.

22 ÁBTL 3.1.9 V-146379. Rusznyák László és társai pere.

23 ÁBTL 3.1.9 V-146048. Tóth János és társai pere.

24 Tóth Tibor: *Szénbányászat a dorogi medencében*, 71-74.

EGY VOLT CSOLNOKI RAB 1956-OS VERSE²⁵

Kilencszázötvenhat októbernek fénye
Benned volt a népnek minden reménye
Fegyvert fogott mind, ki embernek számít
Kinek már elég volt a kormány mivel ámit.
Futott a hős megszálló és szekértoló
Fejükre szakadt a pártház, repült a sok golyó
Hullott a férgese, magyar nép szégyene
Terrorista legény, oroszok bérence.

Volt, ki gyáván futott, hogy mentse az irháját
Nem törődve azzal, mi éri családját
Az ország területén munkás, diák, paraszt
A hős küzdelemben végül alul maradt.
A Práter utcának igaz hős vezére
Neki nem az utcára hullott el a vére,
Terrorista banda bitófára rakta
Bátran az életét a hazáért adta.

Vippner Mária²⁶ te hős magyar nő
Emléked előtt meghajlik minden igaz fő
Mellettem harcoltál majdnem kéz a kézben
Miért távoztál el oly messze tőlem?
Te voltál az egyetlen, akit irigyeltem
A bátorságért bajtársként becsültem
Nem felejttem soha bájos, szép arcodat
A magyar szabadságért vívtad a harcodat!

Isten veled Vippner Mária bajtárs
Remélem győzni fog végül az igazság.

25 ÁBTL 3.1.5. 0-19529 „Gárdista” Egy forradalmi harcos Budáról, volt politikai fogoly Csolnokról

26 A szerző hibásan írta Wittner Mária nevét.

MAREK VIKTOR

Adalékok a csolnoki rabbánya történetéhez

Aki a történelem kevésbé ismert részleteinek feltárásán dolgozik, mindig kettős felelősséget visel: egyrészt kötelessége a rendelkezésre álló dokumentumok alapján a lehető legtárgyilagosabb képet alkotni az adott eseményekről, másrészt mindig szem előtt kell tartania, hogy a források valóságos emberek életét, munkáját, nem egyszer szenvedéseit világítják meg. Ezért kellő alázattal és kegyellettal kell kezelni akár egy raktárkönyvet is, mert ami a hatalmon lévők oldaláról esetleg csak hiánytétel, a hatalom alatt állók szemszögéből esetleg éhezés.

Ez a kettős szempont helyezi megfelelő megvilágításba az alábbiakban a csolnoki rabbánya történetének kevésbé ismert két részletét.

Csolnok Komárom-Esztergom megyei település, Budapesttől kb. 40 km-re nyugatra fekszik. A településhez köthető a Dorog környéki szénbányászat születése. 1781-ben a Ruhr vidékről bevándorolt Rückschau Antal kötött szerződést széntermelésre a Csolnokhoz tartozó Miklósbereken.¹

Bár a bányászat középpontja a későbbi évtizedekben az újabb és újabb aknák megnyílásával, illetve a dorogi alagútrendszer kiépülésével Dorogra került, a csolnoki bányák mindig is fontos szerepet töltek be a szénmedence termelésében.²

Csakúgy, mint a szénmedencére, a csolnoki bányákra is jellemző volt a vízveszélyesség. A kezdetektől az 1960-as évekig több

mint 700 vízbetörésről tudunk.³ A XX. század elején, ugyan sikerült egy új módszerrel (iszaptömedékelés) a vízveszélyes bányákat is megművelni, de teljesen kizárni nem lehetett. Így úszott el 1943-ban két csolnoki akna is, a IX-es és a XII-es.

1944. december 25-én vonultak be az orosz csapatok Dorogra, majd három hónapra megmerevedett a front.⁴ 1945. január 6-án az erőmű leállt, mivel egyik kéményét találat érte.⁵

Ez az esemény jelentette a vízveszélyes bányák végét mivel az erőmű működtette a víztelenítést biztosító szivattyúkat.

A helyreállítási munkák csak március végén kezdődhettek meg.⁶ Nagy nehézséget jelentett a szükséges bányafa, robbanóanyag, bányáslámpa és a kéziszerszámok hiánya.⁷

A legsúlyosabb probléma mégis az volt, hogy nem volt megfelelő munkaerő⁸, amely ez időtől kezdve állandó gondot okozott a bányák 1946-ban történő államosításával létrejött Dorogi Szénbányászati Vállalatnak, majd később Trösztnnek. Már 1945-46-ban 150 internált személy dolgozott a bányánál.⁹ Később ezért is örült a vállalat vezetősége az 1950-es évek elején, a szovjet mintára kiépülő rabtábor lehetőségének. Víztelenítették a csolnoki IX-es és XII-es aknát, illetve vállalták, hogy biztosítják a megfelelő körülmé-

1 Kmetty István: *Szénbányászat Dorogon*, Dorogi füzetek 17. 1999. 10. (továbbiakban: Kmetty), Tóth Tibor: *Szénbányászat a dorogi medencében. 1781-1981*. 16. (továbbiakban: Tóth)

2 Kmetty, 25.

3 Tóth, 24

4 Kmetty, 26., Tóth, 24.

5 Kmetty, 26.

6 Kmetty, 26., Tóth, 24.

7 Tóth, 24.

8 1944 telén bevonuló orosz csapatok kb. 300 férfit, többségében bányászt hurcoltak el a Dorog melletti faluból, Keszölcstől. Részletesen lásd: Marek Viktor: *A kesztölci szervezkedés 1952-ben*. Szakdolgozat. 2004. PPKE-BTK

9 Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) XXIX-102-x, z. 1009, 22. doboz.

nyeket egy tábor létrehozásához cserébe a rab munkaerőért.

Mit is jelentettek a megfelelő körülmények? A Magyar Országos Levéltárban megtalálható leírás¹⁰ alapján a bánya vállalta egy teljes tábor kiépítését, megfelelő barakkokkal, 850 folyóméter kerítéssel, amely 2 méter magas tüskés drótból áll. A kerítés előtt és mögött 2 méteres holtterülettel, melyen 50 méterenként egy 1 méteres cölöpön figyelmeztető táblákat helyeznek el a következő szöveggel: „A dróton belül belépni szigorúan tilos, az őr felszólítás nélkül lő.”¹¹ A kerítés mellett 4 db magas, zárt és beüvegezett megfigyelőállás biztosította volna a rabok felügyeletét. A megrendelt szalmazsákok és ágylepedők száma alapján kb. 500-700 rabbal számoltak a kezdeti időkben. Ennek megfelelően kellett a konyhát is felépíteni és felszerelni. Felépíteni a WC- ket, a szabó-, cipész- és borbélyműhelyeket is. A betegszoba és az orvosi szoba mellett természetesen egy fegyelmi zárkát is felállítottak 5-6 személy befogadására. A bányavállalatnak azonban nem csak a rabokról kellett gondoskodnia. Az örök számára is ki kellett építenie a lakószobákat az őrparancsnoki helyiségtől a fegyverraktáron és a kultúrhelyiségen át az örök látogatószobáig. Teljes felszereléssel, telefonvonallal. Megtervezték a vízvezetékét és a szennyvízelvezetést is.¹²

A tervekől azonban nem minden valósult meg. 1952. szeptember elején majd végén megtartott ellenőrzésekből¹³ kiderült, hogy a bánya elhanyagolt, nincs csatornázva, mindenfelé vízfolyások vannak. Megoldatlan a tisztálkodó víz kérdése. Az elítéltek felszerelése hiányos. Rosszak a gumicsizmák, megjavításuk lassan történik, ezért többen megbetegednek, és a betegszobára kerülnek. Így kimaradnak a termelésből. Az épületekből hiányoznak a székek és az asztalok. Az agg-

regátor rossz, nincs riasztócsengő. Az ellenőrök egy motor beszerzését is szükségesnek vélik a parancsnoknak, hogy szükség esetén be tudjon menni Dorogra.

Az ellenőrzések nyomán ír egy rövid, tömör ám igen dühös hangvételű levelet A Bánya és Energiaügyi miniszternek Princz Gyula bv. ezredes, aki a problémák felsorolása mellett kilátásba helyezi, hogy ha nem történik változás, akkor folyó év október 1-én javaslatot tesz az elítéltek kivonására a termelésből.¹⁴

Az ellenőrzésekre válaszul a vállalat is levelet írt a minisztériumba felsorolva a maga sérelmeit¹⁵, melyek szerint a tábor igényei napról napra nőnek. A KÖMI¹⁶ parancsnokság megígérte, de nem teljesítette a szakmunkás létszám biztosítását. A be nem tervezett építőanyagot nem tudják azonnal előteremteni (aggregátor, vasbetongerendák) A telefont pedig nem tudják telepíteni, mivel az a Posta feladata lenne, amely azzal védekezik, hogy nincs benne a tervben.

A viták nyomán, feltehetően a büntetés végrehajtás és a minisztérium nyomására születik meg nagyon hamar egy új megállapodás 1952. október 30.-án¹⁷. Ebben a vállalat vállalja, hogy november 10-ig befejezi a tábor építését. A IX-es akna 1953. január 1-jéig annyira el fog készülni, hogy kb. 220 letartóztatottat képes lesz fogadni. A víztelepítés és az újrainyítás nehézségei miatt majd csak 1953. július 1-jétől tudják foglalkoztatni a teljes létszámot.

1953-tól kezdve minden évben új szerződést köt a KÖMI és a bányavállalat.¹⁸ Bár a tábor felszerelése az évek folyamán végig hiányos- még 1954-ben is panasz van a telefonhiány és a nem megfelelően kiépített víz-

10 MOL XXIX-F-102-x. 1 sorozat. 165 doboz. 9. tétel.

11 u.o.

12 MOL XXIX-F-102-x III/1. 1. doboz.

13 MOL XXIX-f-102l-x sorozat, 165. d. 9. ill. 10. tétel.

14 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 9. tétel, Princz Gyula levele.

15 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 9. tétel, Lengyel András igazgató levele.

16 Közérdekű Munkák Igazgatósága (KÖMI), az igazságügy vállalatok fő felügyeletét ellátó szerv.

17 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 9. tétel. Jegyzőkönyv.

18 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 10. tétel.

vezeték miatt¹⁹ - olyan ingerült vitára, mint amilyen 1952 őszén volt, már nem kerül sor. A bányában dolgoztatott rabok létszáma az évek folyamán folyamatosan nő. 1955-re eléri a 900 főt.²⁰ A tábor fenntartását azonban a minisztérium túl drágának találja. Ezért is utasítja a Szénbányászati Minisztérium a bányavállalatot, hogy minél olcsóbban lássa el a rabokat.²¹ A dolgozóknak nem kell sertés-húst adni, elég lesz a lóhús is, illetve ha ilyen nem áll rendelkezésre, akkor a marhahús is. Rizs helyett burizst²² kapjanak és barnalisztet. Napi 60 dkg barnakenyér is elegendő lesz egy személynek.

A tábor felszerelési hiányosságok mellett azonban más problémákkal is küzdött. A Csolnoki Munkahelyi Parancsnokság fennmaradt üzemi pártszervezeti iratai alapján a tábor őrsége sem állt a helyzet magaslatán. Egy 1954-ben kelt jegyzőkönyv alapján az őrség 45% -át kellett megfenyíteni fegyelmetlenség miatt.²³ A taggyűlési jegyzőkönyvek folyamatos belső vitákról tanúskodnak. Az ilyenkor szokásos kritika-önkritika részekből inkább az előbbi érvényesült. Pedig az államvédelem dolgozóinak a kommunistákon belül is élcsapatot kellene alkotniuk.²⁴ Ehhez képest megtudhatjuk, hogy a pártéletre a passzivitás a jellemző:

„Nemkezdemenyezők az elvtársak, sirni tudnak de jól dolgozni azt nem.”²⁵ Az örök a környező falvakba járnak szórakozni, ahol botrányt okoznak. 1954-ben a sárisápi kocsmában fenyegetik meg a csapost, hogy „*ha valaki sokat pofázik azt agyonverik*”²⁶ A táborban is gyakoriak a le részegesedések. Bár

mentségükre elmondják, hogy „*a sok részegeskedést mind a bánat okozta, hogy az elvtársak ide lettek helyezve szolgálatba, lerombolták a testület tekintélyét.*”²⁷

Azonban a szórakozásért is megtettek mindent: „*(...) mert szórakozni kell mert amiről már megtettem az intézkedést, hogy jönnék ide szolgálatba leányok és lehet vellük szórakozni persze nem túlzásba.*”²⁸ Többeknek azonban még ez sem volt elég. A vitákból kiderül, hogy sokan a szabad éjjeleiket csavargással töltik és a vasútállomás padján alsznak, ezzel is rossz fényt vetve a szolgálatra.²⁹ Egyikőjük egy 14 éves kislánnyal folytatott viszonyt, egy másik pedig: „*Dorogon csaknem nyilvántartott erkölcstelen női személlyel kikezdett*”³⁰

A pártéleti passzivitáson, az alkoholizmuson és az erkölcstelen viselkedésen túl egy kommunista számára talán egy még súlyosabb probléma is felmerült. 1954. január 26-án a párt szervezet elnököt választott.³¹ A jelölt, Kabarcz elvtárs jó tulajdonságai mellett arra is fény derült, hogy gyermeke az irodába benyitva a „*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*” köszöntéssel lépett be.³² Kabarcz elvtárs védekezésül elmondta, hogy felesége nagyon valóságos faluból származik, anyósa őt is bízta, hogy menjen el gyónni.³³ Nem tud mit tenni a feleségével. Mindezek ellenére az elvtársak megválasztották elnöknek.

Mindeközben a KÖMI szerint is hiányosan felszerelt táborban, a jól-rosszul működő őrség mellett sokszor többségében politikai okokból elítélt emberek dolgoztak a bányában, igen gyakran a hét mind a hét napján. Képességeikhez és lehetőségeikhez képest a túlélésre koncentrálnak.

19 Komárom –Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára (továbbiakban KEMÖL) 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. Csolnoki Munkahelyi Parancsnokság, illetve IX-es akna üzemi pártszervezeti iratai, Jegyzőkönyv, 1954. I. 6-án

20 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 12 tétel.

21 MOL XXIX-F-102-x. 165. d. 12 tétel.

22 Hántolt búza, mint rizspótló. A második világháború idején alkotott kereskedelmi megjelölés a búza és rizs szavak összevonásából.

23 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e.

24 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 32.

25 Az idézeteket szövegűen közöljük.

26 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 32.

27 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 5.

28 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 4.

29 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 51.

30 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 51.

31 KEMÖL 33. f. 3. cs. 1954-55. 54. ő.e. 6-7.

32 u.o.

33 u.o.

ERDŐS KRISTÓF

Táborok Ausztriában

Az alábbi források adalékul szolgálnak az ausztriai magyar emigráció történetének megismeréséhez. Ezek lelőhelye az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL). Az emigráns élet első szakaszába nyerhetünk betekintést: a menekültek számára létesített salzburgi táborokról és az ott szerzett tapasztalatokról olvashatunk. Salzburg a második világháborút követő időszakban egészen az osztrák államszerződés aláírásáig (1955) amerikai megszállás alatt állt, majd egész Ausztria semleges állammá vált. A források különböző jellegűek: személyes hangvételi levelek, összefoglaló jelentések az állambiztonsági szervek munkatársai részéről, valamint egy rendőrségi kihallgatási jegyzőkönyv.

Dr. Ányos Henrik¹

1 dokumentum

46/12

Imre Weisz

Budapest

VI., Teréz krt. 6. III. 7/a.

Ungarn

Salzburg, 946. IX. 19. este.

Édes, kis Asszonykám!

Egyetlenem!

Úgy, ahogy hallod vasárnap reggel indult el velünk a bécsi gyors a déliből és tegnap este 9 kor már Salzburgban voltam. Ez az, ha én elhatározom, hogy akarom és ekkor a Te féltő szereteted, a jó Istenke „cicás” akarata, és az én „jusztis”-om egyedül és produkál. Ma már én most lágerban vagyok és pedig a Franz Joseph Kaszárnyában. Kedd estétől szerda estig minden nélkül 450 km-t tettem meg, azért nem írtam tegnap este.

Ma felkerestem B. Évát, Ő nagyon kedvesen fogadott, Gyuritól elváltak már, mert ő valami amerik. katona felé orientálódott.

Holnap megyek fel Évához, mert ő kint lakik a városban, ez nagy szó. Bizony itt a láger élet nagyon elszomorító. Együtt lenni

egy teremben 40-50 lengyel pojákkal, Koszt semmi, de túróm türelemmel, mert már csak 2 nagy egyéni vállalkozásom van hátra. I, Münchenbe innen.

II. Münchenből Sajó Lilihez.

A többi semmi! Szóval itt pár napot, sőt lehet, hogy 1-2 maximum két hetet is töltök, igaz, hogy az idegileg, a környezetet, a tétlenséget és a beállott télies időt tekintve nem lesz könnyű, de mire írok egy óriási ..., és utam alatt mindennapossá váló mondásom: Türelemmel boldogan vállalom és csinálom mindent, mert minden egyes lépés mellyel távolabb leszek Tőled és Tőletek, közelebb hoz Titeket hozzám!

Angyalkám! Nagyon szeretném tudni mi újság otthon?! Főleg idegesít Muckám a p...i-fix dolog. Ha lehet és nem megyek tovább felhívlak valamelyik estte, így okvetlenül Valyéknál légy!

Cicám! Azt hiszem levelet nem tudsz ide írni, de azonnal kérek par avion post Sajó Lilinek meneszteni egy levelet és Nellyéknek, mert minden viccen kívül, nagyon rövid időn belül Lilynél leszek. Max 3 hét, de lehet, hogy csak 1-1 ”.

Imádlak! Öllelek, csókollak Erzsikémmel együtt:

Ottód

Az egész családnak puzsi, kézcsók:

Ottótok

1 ÁBTL 3.1.9 V-29426.

% fordíts

Ne haragudj, Muckám, de tegnap az utazás és a lágerba érkezés hevében 1 órával később 11-kor néztem az órára.

Imádlak egy órával jobban:

Ottód

946. IX. 19. csütörtök 20^{h 10'}

Ha közben nem tudnék írni, úgy most kívánok minden eddiginél boldogabb esztendőt külön Neked és az egész családnak számtalan csókkal és kézcsókkal:

Ottótok

Imádkozzál, Egyetlenkém, miértünk külön is!!!

2 dokumentum

46/24

Emerick Weisz

Budapest

VI., Teréz krt. 6. III. 7/A.

Ungarn

1946. szept. 22.

Édes, kis Cicám!

Most vasárnap d.u. " 7 van. 12-től " 3 ig kint voltam a városban, azután „hazajöttem” ide a lágerba, mert nem volt mit keresnem kint.

Itt legalább van dolgom, elfoglaltságom és nem igen érek rá gondolkozni. Van 5-6 betegem, akiket rendszeresen ellátok, így ápolok, borogatást adok, gargalizáltatok és múlik az idő. Pista meg Évi kint sétálnak a városban, mozi, cirkusz a szórakozásuk, és nagyon büszkék rám, hogy a szigorú katonai fegyelem ellenére az én aláírásommal ellátott receptre minden szó nélkül bármikor kimennek.

Tegnap egy paciensemnél, kit kötözök, voltam vacsorára hivatalos, persze Pistát is magammal vittem.

Volt téli szalámi vajjas kenyérrel és tea, majd narancsjamos fehér kalács, csokoládé és amerikai cigi. – Képzelheted, Muckám, Pistát, hogy élvezte! Én nem igen tudok dolgoknak örülni, rémesen egyedül vagyok. – Étvágyam a szokott semmi, ahogy én ilyenkor szoktam lenni. –

Sokszor azon gondolkodom, milyen vétek, hogy most miután megcsináltam ezt az utat és minden latitüdjét ismerem, hogy nem megyek most vissza Érted és Erzsikémért, jaj Istenkém, milyen isteni is lenne, mert arról ne is álmodoztatok, hogy hosszú éveken belül Magyarországról hivatalosan bárki is kikerüljön. A magyar kvóta, mely évi 800 embert bír el legalább két évtizedre foglalt. Na mindegy, elkedvetlenedni nem kell, mert nem szabad, mivel én Titeket édes, egyetlen Cicám, sokkal hamarabb kihozlak, mint gondolnád. Minden este mielőtt lehajtom fejem mégegyszer kérem a jó Istent, hogy mielőbb magam mellé hozni engedjen Téged, és megköszönöm, hogy eddigi utamon vigyázott rám. –

Tegnap bedobtam 5 képeslapot Neked, Nyusziéknak, Erzsikémnek, Petinek és Ascher Miklósnak. – Miklósnak először is ígértem, hogy írok, másodszer így nem igen lesz neki oka feljárni Hozzád kérdezősködni felőlem. az az érzésem pedig erősen, hogy feljár, de Rád bízom, Muckám, hogy Te ügyesen nem maradsz otthon, vagy más ezen kifogást találsz, és ha feljön is, elmégy inkább akár a Rezsőt meglátogatni, vagy hagyjuk ezt az egész témát.

Egyetlenkém! Nagyon irigyellek, Te legalább olvashatod a leveleimet, de én még hosszú napokig nem olvashatok Tőled egyetlen szót sem. – Pedig mennyivel könnyebb lenne, ha azt az elképzeléseimet is nagyon túlhaladott hiányérzetet, melyet távolléted okoz, leveleid némileg enyhítenék.

Csillagos cicám! Remélem megfogadtad tanácsom és jársz szórakozni, mozi, színházba, és nem ülsz ottoninkban egyedül.

Kérdéseket Hozzád, mindarra, ami nagyon érdekel, csak akkor fogok már feltenni, ha fix

helyem lesz, ami Isten segítségével nem sokára bekövetkezik, és ahol majd kapok Tőled végre leveleket is. – Jaj, de várom!

Na most! Kedden indul (szept. 24.én) innen Münchenbe az első transzport, Muckám, és utána naponként megy rendszeresen, Tehát pár napon belül Münchenben leszek, hol bevárom Sajó Lily levelét és repülök egyenesen hozzá!

Onnan, ha minden jól megy napokon belül utazom Nellyékhez, és ezek szerint, (nem kacagni, Valykám!) okt. 15-re kint lehetek, ha bármi nehézség jön közbe, maradok Lilyék városában. Egye fene ez se a legrosszabb.

Édes Egyetlenkém! Milliószer csókolak tetőtől-talpig, számtalan kézcsókkal. Erzsikémet, Nyusziéjat, Valyt, Jamest, Petikét és Zolit sokszor csókolom.

Nem vagy beteg Muckám?, mert nagyon ideges vagyok!!!

Ottótok

3. dokumentum

46/21

T. Keimovits Gyuláné úrnő
Nyírbátor

Drága Testvérem!

E sorokat Salzburgból írok 6 km-re a német határtól. Bizonyára táviratokat és több levelet már kaptatok tőlünk. Dióhéjban ismétlem utunkat.

15 én vasárnap reg. 8 kor indultunk és d. u. 5 kor már a Rottsildba futottunk be taxin. 15 km Bécsből szálltunk ki a vonatból és 70 cigarettát azaz 70 silinget fizettünk a taxinak. Bécsben a policia átvizsgálta a csomagjainkat mert feltűnően sok volt, de mikor megmondtuk, hogy zsidók vagyunk Magyarországból jövünk átjöttünk illegálisan mert tovább akarunk utazni, ők maguk mondták hogy a Rottsildba menjünk és onnan mehetünk tovább megtaláltak vagy 16 doboz cipit

nálunk – amit sokaltak, a többit nem találták meg – mert felületesen vizsgáltak. Udvariasságból önként 5 dobozt adtam nekik, amit hálásan köszöntek. Iratokat egyáltalán nem kérnek. Szombathely vagy Sopronból átjönni is egyszerű maga a Joint is segít. éppen ezért csodálkozva hallottam hogy Jaszit elfogták Szombathelynél. Ugyanis ő 10.én indult Lipiékkel és Lipiék ide 17 én érkeztek Jaszni nélkül.

Meg vagyok győződve, hogy már elengedték Jaszit csak attól tartok hogy vissza meg a (...) Én itt várom őt és mindent meg tettem, hogy itt össze találkozzunk, ha nem másutt úgy Pokingi lágérba. Hogy nem sikerült az útja arról csak ő tehet, mert meg kellett volna várni Lipiéket. Ők Szombathelyről egy nappal később indultak és itt vannak baj nélkül. Van sok olyan aki beutazik Szombathelyhez ott áthozzák a határon is tovább vonatra ül és szépen megérkezik. Én őt csak azért küldtem előre, mert félttem, hogy meggondolja magát ha Peste várni kell. Ezért nem teszek magának szemrehányást. Bosszant, hogy nem lehetünk együtt – de remélem hamarosan utánunk jön Pokingba. H. U. nagyon szépen sikerül eddig az utunk. 17 én elküldte Bécsből bennünket Klein Münchenbe a lágérba de mi hatan mikor megérkeztünk Klein Münchenbe már az állomáson meglógtunk és 300 kmterrel vonaton a saját költségünkre tovább utaztunk, mert innen hamarabb indul transzport a célhoz, de lehet, hogy egyénileg megyünk tovább. Jelenleg Salzburg Franz Jozef kászárnyába vagyunk. 1 cigiért 4 drb villamos átszálló jegyet vagy 1 l sört kaunk. Csak élelmiszert nem lehet semmi pénzért kapni. 100 cigiért vonaton egész Ausztriát át lehet utazni.

Különben h. I. jól vagyunk a hangulatunk remek mihelyt lehet ismét írunk. Ti még ne gyertek. Kellemes ünnepeket kívánunk és csókoljuk Anyuékat szeretettel veletek együtt Sanyi Erna Éva Klára Stefán Ottó

Drága Anyuka Babie Turi és Juci!

Nem tudom, hogy hiába e vagy nem hiába írjuk ezeket a leveleket, de ha csak 1-100 hoz hogy megtetszenek kapni, akkor már érdemes minden utat megpróbálni.

Már küldtünk néhány levelet és táviratot. Remélem tetszettek megkapni.

Ma IX. 19, azaz csütörtök este van. Itt vagyunk Salzburgba. Vasárnap már Bécsbe voltunk. Ott saját akaratunkkal maradtunk három napig. Aztán egy transzporttal elindultunk Linzbe. Ott a láger 8 km az állomástól. ebbe semmi érdekeset nem találtunk. Inkább beszálltunk egy vonatba melyik ide jött. Itt nem nagy örömmel fogadtak. A láger tele van és azonkívül nem lehet önállóan intézkedni. Ez t.i. azért van, mert így embereket előzünk esetleg rövidítünk meg (?). Innen nem ...sen megy transzport Münchenbe vagy magába Németországba. Sajnos most pár napig le van zárva a határ, így van kilátás pár napig esetleg hétig a tovább jutásra. Ez nem a legjobb, de egyedül csomagokkal nem lehet átjutni.

Holnap megyek a Jointba. Megpróbálom felvenni a francia Jointtal az összeköttetést. Állítólag, ha az kér oda itt elintézik azt. Ezt majd még meg látom. Remélem túl soká nem fogunk itt üdülni.

Ez egy tipikus láger. Stutthof² szerű ágyak. Minden zsúfoltan tele. Csomó gyermek. A legpicibbtől felfelé. Szegény lengyelek kénytelenek ..., soha nem lesz úgy látszik nyugtuk.

Koszt .., de ki lehet húzni míg kell, nem probléma.

Tessenek képzelni. Ide jön hozzám egy nő (litván) hogy nem e voltam Sutthofba. Tessenek képzelni velem egy block volt és meg is ismert. Nem emlékszem határozottan rá, de nem lehettem vele rossz, igen az senkivel nem voltam, mert olyan rendes velem a nő, hogy el nem mondhatom. Mivel csak lehet a segítségemre van. Nagyon élvezem a helyzetet. Még soha ilyen jól nem használtam ki

az orosz tudományom mint itt. Olyan jó érzés már nem adhatnak el se zsidóul, se németül – se oroszul. Rendkívül jó érzés. Gyerekek tanuljatok angolt. Nagyon jó valamit tudni.

Remélem el lehet olvasni a levelem, mert hason fekve leragadó szemekkel írom ezeket a sorokat. Nem is tudok írni tovább, de minden alkalmat kihasználunk majd az írásra.

Egész nap Anyukáékat emlegetem és járnak eszembe milyen jó lenne most együtt lenni. Akkor a fél viláért sem cserélnék ... (?)

Így sajnos még hír sincs ...ról

Remélem jól tetszenek lenni.

Mindenki vigyázzon magára és mindenki egymásra. Remélem a mielőbbi viszontlátásra.

Sok szerető kézcsók és csók

Erna
Sanyitól

4. dokumentum³

Ausztriai menekülttáborok 1949⁴

Szigorúan titkos!

Tárgy: Salzburg és környéki fasiszta magyar emigráció és a lágerek részletes ismertetése

Összefoglaló jelentés

Budapest, 1952. szeptember 2-án

Ausztria

Amerikai övezet

Salzburg puchi láger⁵

A láger Salzburgtól délre kb. 9 km-re van. A láger befogadó képessége kb. 3.000 fő. Ösz-

2 egykori náci koncentrációs tábor Lengyelország területén, Sztutowo-ban (német neve: Stutthof)

3 ÁBTL 3.2.4 K-749. 34-35.

4 „K”-dosszié: olyan ügydosszié, amely azon személyek anyagát tartalmazza, akiknek felkutatásához valamely operatív cél kapcsolódik, pl. hálózatból kizárt személyek, esetleg beszerzésre kiszemelt célszemélyek. Vö. Sz. Kovács Éva: A magyar emigráció kutatásának lehetőségei a Történeti Levéltárban. In: Trezor 3. - Az átmenet évkönyve 2003. Szerk. Gyarmati György. Bp., 2004. 189-198.

5 A település - Puch bei Hallein - Salzburg Tartományban található.

szefoglaló jelentésemhez csatolom a láger lakóinak névsorát, nemzetiségi megoszlás szerint, megjegyezve azt, hogy az állandó kivándorlások miatt ennek a hitelessége kétes, mivel ez a névsor nem a jelenlegi helyzetet mutatja.

A lágerban 22 barakk van. Táborrendőrség létszáma 10 fő, ebből a táborrendőrséget 5 fő adja állandóan, de felváltva. A másik 5 fő az egyes barakkokban, szobákban hálózatot épít. A hálózat építése nem minden szobában van meg. Ezeknek a beszervezett embereknek a feladatuk az újonnan jötteket kikérdezni, minden szempontból, hogy hol jöttek át, mikor jöttek stb. ezeket a beszervezett embereket látogatják a lágerrendőrök, akik a hálózatot tartják és így veszik át az anyagot, valamint utasítást is adnak.

Az újonnan jött a CIC-nél⁶ a lágerban tesz vallomást a kihallgatás során.

Ezt a vallomást összehangolják a hálózati úton szervezett önként elmondott adatokkal és ennek alapján járnak el. Ha gyanú van elene, akkor házilag figyelik meg, hova megy, kikkel érintkezik, miből él honnan van pénze. Ha felmerül bármilyen súlyosabb gyanú átadják a CIC-nak és akkor már csak a tábor keretein belül figyelik meg az illetőt és adják le a jelentést, ha elhagyta a tábort.

A rendőrség tagjai:

Vezető: Rihay Vladimir

Solymosi Ferenc

Bíró Barna Pál

Orbán József volt cső. őrm.

Dezsgyek Antal

Az utóbbi négy tart hálózatot, az adminisztratív munkát Solymosi végzi.

A rendőrség tagjai 400 Schillinget kapnak. A hálózat tagjai mentve vannak a tábori munka alól, produktumot kapnak a munka után, cigaretta konzerv és támogatás az,

„Eligibility” megszervezésében. A tábor csak átmeneti tábor. A rendőrség vezetője Rihay Vladimir, a Salzburgi CIC.-el tartja a kapcsolatot, magával Ringerrel, bár közvetlenül a Halleini CIC.-heü tartozik, de ez csak kirendeltség (...)

A láger tisztviselői:⁷

(...)Dr. Pethő Dezső Marosvásárhely-i hadapródiskola volt fhdgy. tanára. A Hotel Európában⁸ lakik Kocsis Bálint volt jutasi őrm.-el együtt.

A Szabadságpárt egyik exponense volt, aki a felszabadulás után aktívan tevékenykedett Szegeden és környékén Sulyok Dezsőék vonalán. Barátja Kocsis Bálint hú segítőtársa volt már akkor is. Dr. Pethő Dezső a salzburgi politikai életben is szerepet visz, ő Sulyok Dezső salzburgi főmegbízottja és ilyen minőségben tárgyalt a karácsonyi ünnepekre Salzburgba érkezett Peyer Károllyal.

Korábbi értesüléseink szerint Dr. Pethő Dezső Kocsis Bálinttal egyetemben francia hírszerzőszervnek dolgozott, de ezek megvonták tőle a támogatást, mivel eredményt felmutatni nem tudtak.

Kocsis Bálint volt jutasi őrm. a Szabadság Párt egyik komoly exponense volt szegedi viszonylatban 1945. májusában disszidált és Salzburgban telepedett le. Szegeden él özv. édesanyja, aki rajongásig szeret.

Dr. Csiki. Az állomással szemben lévő Hotel Európa lágerban volt egy nagy garázs és autójavító vállalata. Ez a vállalat ma is létezik. Dr. Csiki irodája a salzburgi Landesgericht⁹ épületében van, ahonnan a vállalat ügyein kívül a Salzburgi magyarok ügyeit is intézi. Dr. Ciskinek azért van ilyen nagy befolyása, mertt egy közeli rokona a salzburgi városparancsnok és még az osztrákok ügyeibe is beleszólhat. (...)

Richai Vladimir volt szds. 38 éves magas barna, hátrafésült hajú, elég jóképű ember. 1948. szeptemberében érkezett Salzburgba,

6 A Counter Intelligence Corps az Amerikai Egyesült Államok hadserege különleges alakulatainak hírszerzése volt.

7 ÁBTL 3.2.4 K-749. 35.

8 Salzburg, Rainerstraße 31.

9 tartományi bíróság

miután előző helyéről a Linz-i CIC. kirendeltségről kidobták ausweis hamisítás miatt. (...)

Dr. Csárosi Leó, 1896. július 3-án - az „Új Magyarország” c. lap volt külügyi rovatvezetője. Szoros kapcsolatban van a Spitalban élő Dietzki rk. plébánossal. Nevezett ott a magyar cserkész mozgalom vezetője és szervezője [sic!]

Dr. Csárosi hetenként utazik Spitalba, ott megbeszéléseket folytat katonatisztekkel. Állítása szerint szervező munkát végez. A lágerban mint tisztviselő dolgozik, egyedül él.

Dr. Zónai Mátyás, anyja, Kuna Ilona, született Kunszentmárton 1898. február 24-én, foglalkozása állatorvos, előző lakhelye Alsórönök Fő-utca 2. Négy gyermeke van. 1948-ban novemberben szökött ki Ausztriába és jelenleg a puchi lágerban él családjával együtt. Erősen dolgozik klerikális vonalon Mihályffy bizalmasa. Papi vonalon végzett munkája következtében sokat jár Villachba és Spitalba, ahol kapcsolatban áll Dietzky Spital plébánossal.

1949. június 2-án a Mirabell Platz-i Caritas barakban Mihályffy plébános által szervezett Caritas gyűlésen felszólalt és lázító beszédet mondott a kommunizmus, a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen, amelyben antiszemita kitételek is voltak. Mihályffy figyelmeztette, hogy a jövőben tartózkodjon antiszemita megnyilvánulásoktól, mert ha az amerikaiak ezt megtudják, megvonják tőlük a támogatást.

Hotel Európa Salzburg¹⁰

A pályaudvarral szemben egy három emeletes épület, kissé rongált állapotban. A tábor az épület körül van elhelyezve fabarakokkal. A láger jellege átmeneti és itt mintegy 2-3.000 ember tartózkodik. Bármilyen nemzetiségű menekült érkezik Salzburgba, az állomáson jelentkezik a menekültügyi iro-

dában és ott előadja kérelmét. Erre adnak neki egy három napos átvonuló szállásra jogosító cédulát, amellyel a láger irodájába kell mennie, amely az 5. sz. barakkban van elhelyezve. Itt a CIC. emberei veszik kézbe az illetőt és részletesen kihallgatják. Mi volt, hol lakott, mikor jött és főként ezután megkérdezik melyik útvonalon kinek a segítségével hogyan és kitől milyen segítséget, vagy irányítást kapott.

Mit látott otthon, a vasúti őrháztól kezdve minden érdekli őket, mert minden ilyen hírhez ingyen jutnak és azt az összeget, amit a menekültek hírszolgáltatásból keresnek, megosztják.

Az átvonuló lágert három nap múlva kell elhagyni mindenkinek, de mindez protekcióval meghosszabbítható vagy pedig átkerül egy másik hosszabb tartózkodású barakkba. Mindenkit a felvétel és regisztrálásakor a láger orvos megvizsgál és beolt. Egy Salzburgba érkező disszidensnek két nap alatt minden szükséges papírja és jegye megvan. A Hotel Európa láger megtartotta átvonuló láger jellegét. Ezt a lágert is általában mint a többiekét az jellemzi, hogy a felhajtóknak, akik egyes hírszerzőszervek részére hajtanak fel ügynököket a legalkalmasabb területük. (...)

A lágerban jelenleg mintegy 350-360 magyar él, svábokkal vegyesen, de ez a szám állandóan változó, a kivándorlás és a nyugatos emigráció állandó mozgása következtében.

Glisenbach-i láger¹¹, Salzburg

Salzburgtól nyugatra kb. 2 km-re van a Glisenbach-i láger. Ide Salzburgtól Trolleybusz járat vezet. A láger kb. 25 barakk épületből áll, 4-5.000 férőhelye van. A szobák

10 ÁBTL K-749. 39-40. Salzburg, Rainerstraße 31.

11 ÁBTL K-749. 42-43. A tábor nem azonos a „Lager Glisenbach” amerikai internálótáborral (hivatalos nevén: Camp Marcus W. Orr), amely Salzburg városban a mai Ginzkeyplatz és a Karl-Emminger-Straße közötti területet foglalja magában. A tábor lakói náci és háborús bűnösök voltak. Vö. Dohle, Oskar- Eigelsberger, Christoph: Camp Marcus W. Orr - Glisenbach als Internierungslager nach 1945. Linz-Salzburg, 2009.

fűthetőek, minden szobában kályha van. Egy szobában a lehetőségekhez képest 1 család lakik. Egyébként 3-4 személy tartózkodási helye. Egy barakk épületben 40-50 szoba van és barakkonként két WC és két mosdó. Oda nők és férfiak vegyesen járnak. A lakásért és ellátásért azoknak, akik dolgoznak 96 schillinget kell fizetniük havonta. Akik nem dolgoznak, azok heti két napot közmunkát végeznek a láger részére. Ezek nyilván vannak tartva és ellenőrzik, hogy ledolgozzák az előírt két napot.

Ellátás hetenként és fejenként 10 dgr. zsír, 10 dgr. hús, 15 dkg margarin, 4 naponként 1 kg burgonya, " kg barna és " kg barna kenyér¹². Ezenkívül hetenként 15 dkg cukor és ugyanannyi só, valamint 1 kg liszt. A gyermekeknek a fentiekén kívül reggelenként két dl tejet adnak.

Az IRO¹³ 48 pontos utalványt adott minden lágerlakónak, amely különböző meghatározott ruházati cikkek kiváltására jogosít. A glasenbachi lágerban a többiekhez viszonyítva a legjobb az ellátás és a legnagyobb a munkalehetőség. A láger lakók főként építészeknél dolgoznak segédmunkásként. A kivándorlók elszállítása folyamatosan a múlt-hoz viszonyítva sokkal gyorsabban megy, mert amíg a múltban havonta 1 szerelvényt indítottak, most már hetenként megy 1. Minden transzportot Olaszországba irányítanak, és itt történik a szétosztás a különböző tengerentúli országokba. A táborban jelenleg mintegy 4.000 ember él jobbra magyarok. Ez az 1950. januári állapot. A glasenbachi nyilas tábor vezetője Bánkúti László.

Lechsenfeld-i láger, Salzburg

Salzburgtól kb. 5 km-re fekszik Észak-Nyugatra. A láger 14 barakk épületből áll, ezenkívül a láger területén van egy két emeletes kőépület, amelyben csak nőtlen férfiak vannak, kb. 150-200 férőhellyel. Itt a legpisz-

kosabbak a szobák. A szobák fűthetőek, kályha van a téli időben hetenként 10 kg szenet és 5 kg fát adnak.

Ezenkívül szabad villanyrezsót és villanykályhát használni este 7 óráig. A láger lakóinak száma 2.000-re tehető, ebből magyar 150-200 személy. Barakkonként 2 mosdó van. A barakkok deszkából készültek, egyforma típusúak. A lágernak van egy kantinja, ahol különböző közszükségleti cikkek és ital kapható. A lágerban minden hónap 21-én létszám megállapítás van, amely alkalommal mindenkinek jelentkeznie kell. Aki nem tesz eleget a jelentkezési kötelezettségének, azt kiteszik a lágerből és egyik lágerba sem fogadható be többet. Különben szabad mozgás van, a lefekvéses idő nincs meghatározva.

A láger vezetője Blaskó Ferenc volt földbirtokos.

Parsch-i láger, Salzburg¹⁴

A láger Salzburgtól 8 km-re van nyugatra – itt kb. 3000 magyar él, ezenkívül oroszok, románok, csehszlovákok és jugoszlávok mintegy 500-an.

A láger magyar parancsnoka Sümegi László volt gazdatiszt.

Ez a láger kezdetben főként volksdeutsch¹⁵ láger volt és mindössze két barakkban voltak oroszok, akiknek azonban mintegy 80%-át 1949. februárjában Brazíliába vitték ki. A láger jugoszláv lakói főként királypártiakból állnak. A lágerban lakó csekély létszámú orosz egy része katonaszökevény, jelentős része azonban azokból tevődik össze, akiket még annak idején hurcoltak ki munkára.

Hellbrunner str.i láger, Salzburg¹⁶

A láger pk-ja¹⁷ Groszwald János, volt igazgató tanító. Ez a láger magyar szempontból

12 Talán elgépelés az iratban, hogy kétszer van.

13 International Refugee Organization

14 Parsch Salzburg egyik városrésze.

15 népi német

16 Hellbrunner strasse

17 parancsnoka

különösebb jelentőséggel nem bír. Megemlítendő, hogy ebben a kaszárnyában, ahol a láger van elhelyezve, volt a salzburgi IRO.

A láger helyettes vezetője Hámori Dániel volt gyárigazgató.

Megjegyzés: Az összefoglalóban szereplő személyek adatai 1952. július 26-án lettek ellenőrizve az Országos Bejelentőben, azok a valóságnak megfelelnek.

Király Géza áv. törm.¹⁸

5. dokumentum¹⁹

Ausztriából amnesztiával hazatértek

Jegyzőkönyv.

Készült a BM. Baranyamegyei

Rendőrfőkapitányság hivatalos helyiségében 1959. december 4-én Kozma Istvánné kihallgatásán.²⁰

Mondja el, hogy a határon való átszökés után Ausztriában mely disszidens táborokban tartózkodott, hol, mennyi ideig?

(...) Két nap múlva autóbuszszal egy ismeretlen nevű községbe majd onnan vonattal a Salzburg-i disszidens táborba szállítottak ahol 1958. április 10-ig tartózkodtam a férjemmel együtt. Ekkor a tábor megszűnése miatt áthelyeztek bennünket a Linz-i „Bincermichelő” nevű táborba

Mondja el, milyen volt a Salzburg-i disszidens tábor pontos elhelyezkedése, befogadóképessége?

A tábor Salzburg külterületétől kb. 1 km-re volt az autóút mellett egy katonai lakatnyában.²¹ A tábor kilenc 1. emeletes épületből – melyben disszidensek laktak – és öt földszintes épületből állt. A földszinten

voltak a különböző irodák, konyhák, ebédlők, mozihelyiség, könyvtár. A tábor befogadóképessége hozzávetőlegesen 8-10 ezer személy volt, legalább is a táborban való tartózkodásom alatt a magyar disszidensektől ezt hallottam. Megkívánom jegyezni, hogy az úgynevezett „civil” tábor – melyben mi is laktunk – mellett volt még egy külön drótkerítéssel bekerített tábor a katona szökevények részére mely táborba civilszemélyek nem mehettek be. Nem tudom megmondani, hogy a két tábor befogadóképessége volt 8-10 ezer, vagy csak az ún. „civil” táboré.

A katonai táborral kapcsolatban annyit tudok elmondani, hogy 1956. december 4-e után – ekkor kerültünk mi a táborba – néhány nap múlva hallottam, hogy a szökött katonák kimehetnek a táborból. Bővebbet mondani rólluk nem tudok.

Mi történt a katonai táborban lévő magyar disszidensekkel?

Erre a kérdésre választ adni nem tudok. 1958. április hónapban amikor bennünket a linzi táborba helyeztek, a katonai táborban magyar disszidensek nem voltak, helyüket osztrák katonák váltották fel, de hogy milyen alakulat mennyi létszámmal volt megmondani nem tudom. Elkívánom mondani, hogy 1957. végén a salzburgi tábor egy részét az osztrák katonaság foglalta el, s azt a részt melyet elfoglaltak drótkerítésekkel kerítették be és oda magyar disszidensek nem mehettek be.

Már a linzi táborban való tartózkodásom alatt hallottam, hogy a Salzburgi tábor területén már csak három épületben vannak jugoszláv disszidensek magyar disszidensek nem laknak a táborban. (...)

Hogyan volt megszervezve a tábor őrzése a táborból való ki és belépés?

A tábor területén osztrák csendőrök teljesítettek szolgálatot. Őrszobájuk a parancsnoki épületben volt. Létszámukat megmondani nem tudom. A bejáratnál nem csendőrök álltak őr, hanem külön volt két-három osztrák portás.

A tábor területét szabadon ellehetett hagyni napközben, azonban időközönként

18 államvédelmi törzsőrmester

19 ÁBTL 3.1.5 O-17011. 91-99.

20 ÁBTL 3.1.5 O-17011. 102. A jegyzőkönyvet Major István rendőr főhadnagy vette fel.

21 A leírás alapján minden bizonnyal a Siezenheim-i táborról van szó.

meg kellett mutatni a táborban kapott igazolványt, mely egy kartonlapból állt rajta a név a születési év valamint a „blokk” szám volt feltüntetve. (...)

Mi volt a salzburgi tábor napirendje?

A tábornak megszabott napirendje nem volt. Reggel 9 órakor a „blokk” parancsnokok ellenőrizték a szobákat – főleg azok tisztaságát – azonban mindenki azt csinált egész nap amit akart. Az ebédosztás 12-13 óra között volt. Első hónapban az élelmet – reggeli, ebéd, vacsora – felhozták a szobákba, és a szobaparancsnokok osztották szét. Néhány hónap múlva azonban ezt a rendszert megszüntették, s mindenkinek személyesen kellett az ebédlőbe menni, s ott elfogyasztani az élelmet más kööttségek a táborban nem voltak.

A táborban lévő magyar disszidensek közül többen jártak be a városba és a környező helyekre dolgozni. Férjem 1957. márciusában egy 19 éves István nevű fiatalemberrel együtt elvállalta – illetőleg a sok jelentkező közül sorsolással döntötték el – a „block” I. emelet mellékhelyiségeinek és folyosójának takarítását. Ketten kaptak heti 70 schillinget. A takarítást férjem helyett én végeztem. Később elvállaltam a „blokk” földszint mellékhelyiségeinek valamint a 308-as épületben lévő NCWC.²² WCC.²³ LVF.²⁴ Joint²⁵ szervezetek irodáinak valamint dr. Hencz-nek a kívándorlásokat intéző személy irodájának takarítását heti fizetésem: 210 schilling volt.

Férjem 1957. áprilisban a Salzburgban lévő játékaru gyárba ment dolgozni heti fizetése 240 schilling volt. Férjem a játékaru gyárban 1957. szeptemberéig dolgozott ekkor munkahelyét otthagya mert a nyár folyamán Kanadába történt jelentkezésünkre írásban kaptuk meg a választ, mely szerint jelentkezésünket elfogadták. Férjem munkahelyét otthagya, azzal a tudattal, hogy Kanadába

megyünk, azonban amikor a kanadai „konzul” a férjemet kihallgatta, közölték velünk, hogy nem mehetünk Kanadába. Ez valószínű azért történt, úgy mert férjem megmondta párttagságát. Férjem ezután nem ment vissza a játékaru gyárba dolgozni, hanem nekem segített takarítani.

1957. november végén, vagy december elején volt 500 schilling megtakarított pénzünk és férjemmel elhatároztuk, hogy a szobában nyitunk egy kantint, - ez a táborban megengedett dolog volt, minden „blokkban” volt egy-két kantinos – behoztunk egy láda – 25 üveg – sört, s különböző élelmiszert kis mennyiségben s annak árusítását megkezdtük, és folytattuk 1958. áprilisáig Linzbe kerülésünkig. (...)

Kik voltak a tolmácsok névszerint és mi volt azok feladata?

1957. őszeig minden blocknak volt egy tolmácsa így a 305. sz. blokkban Marton Géza nevű disszidens volt a tolmács...A tolmácsok tudomásom szerint nem voltak jelen a táborban történt kihallgatásoknál, oda külön ismeretlen tolmácsokat hoztak a kihallgatók. (...)

Mondja el, hogy a salzburgi táborban milyen segélyszervek működtek?

Salzburgi táborban az NCWC., WCC., LVF., Joint nevű segélyszervek működtek, ezen kívül volt még az IMKA.²⁶ És IWKA.²⁷ nevű szervezetek.

Az IMKA. és IWKA. ifjúsági szervezetek voltak. A két szervezet felügyelete alá tartozott – tudomásom szerint – a mozi, a könyvtár, kultur előadások, ha valakinek szüksége volt levélpapírra és ha valakinek szüksége volt borítékra a két szervezet helyiségében kapta meg. (...)

A segélyszervezetekben végeztek-e kihallgatásokat?

Ilyenről nincs tudomásom. A kihallgatásokat a tábor területén amerikai, kanadai, svéd, ausztráliai, úgynevezett konzulok végezték,

22 National Catholic Welfare Conference

23 World Council of Churches

24 helyesen: LWF. Lutheran World Federation

25 AJDC (American Joint Distribution Committee)

26 helyesen: YMCA. World's Young Men's Christian Association

27 helyesen: YWCA. Young Women's Christian Association

aszerint, hogy ki melyik államba jelentkezett. Más kihallgatásokról nincs tudomásom. Az osztrákok által végzett kihallgatásokra nem emlékszem. (...)

A salzburgi táborban működött-e kihallgató részleg?

A táborban tudomásom szerint csak a már említett konzulok végeztek kihallgatásokat. A különböző országokba jelentkezett személyeknek be kellett menni a Salzburgba az úgynevezett „Juszep”²⁸ kihallgatásra, melyet az amerikaiak végeztek. Tudomásom szerint csak azokat szállították el különböző országokba, akik voltak a „Juszep” kihallgatáson. Határozottan nem tudok visszaemlékezni arra, hogy csak a tengerentúli országokba jelentkezett személyeknek, vagy mindenkinek kellett menni, „Juszep” kihallgatásra, ahova névre szóló idézéssel kellett menni.

Mondja el, hogy milyen kihallgatáson vett részt férjével együtt a salzburgi táborban való tartózkodása alatt?

Emlékezetem szerint 1957. január hónapban jelentkeztem férjemmel együtt a táborban lévő ausztráliai konzulnál Ausztráliába, való kivándorlásra. Jelentkezésünk alkalmával ki kellett tölteni egy kérdőívet. A kérdőív kitöltése után kb. 2 hét múlva a hangosbeszélőn keresztül hívtak az ausztráliai konzulhoz. Férjemmel együtt voltam kihallgatáson s inkább a férjemet kérdezték. A kihallgatás után orvosi vizsgán vettünk részt.

Milyen kérdésekre vonatkozóan hallgatták ki Önt és férjét az említett kihallgatás alkalmával?

Volt-e férjem katona, meddig, mikor lett párttag, részt vett-e a „forradalomban”, ha nem vett részt miért szökött ki, miért akar Ausztráliába kivándorolni, Töllem csak azt

kérdezték, hogy mióta vagyunk házasok. A kihallgatás néhány percig tartott. Férjem a feltett kérdésekre elmondta, hogy katonatiszt volt, de leszerelt, a pártnak tagja volt, közölte, hogy a „forradalomban” nem vett részt, a kihallgatását befejezték, majd közölték velünk, hogy értesíteni fognak, a döntésről. Másfél-két hónap múlva postán keresztül értesítettek bennünket, hogy Ausztráliába való letelepedésünket nem engedélyezik.

1957. február végén férjemmel együtt jelentkezünk Szüd-Afrikába²⁹, csak nevünket kellett bemondani és azt, hogy milyen szakképzettsége van férjemnek. 1957. március első napjaiban el is szállítottak bennünket a Hörsingi repülőtér mellett lévő táborba azaz, hogy onnan szállítanak Szüd-Afrikába bennünket. Már csomagjaink a repülőgéphez voltak, amikor előttem ismeretlen ok miatt a csomagjainkat a repülőgépből kidobálták és közölték velünk, hogy nem mehetünk Szüd-Afrikába. Ezután mentünk vissza a Salzburg-i táborban.

1957. július vagy augusztus hónapban a táborban lévő NCWC. Irodán beadtuk jelentkezésünket Kanadába. Emlékezetem szerint 1957. szeptember vagy október hónapban a hangosbemondóban közölték velünk, hogy menjünk Bécsbe, a kanadai követségre jelentkezésünk ügyében. Férjemmel és még 16magyr disszidenssel együtt Bécsbe utaztunk a Kanadai követségre ahol férjemtől csak annyit kérdeztek, hogy párttag volt-e amikor megmondta párttagságát, kiküldték. Ez onnan tudom, mert férjem amikor a kihallgatásról kijött csak annyit jegyzett meg, hogy „párttagságomra voltak kíváncsiak”. Még a kihallgatás napján közölték, hogy elutasították kérésünket ezért még aznap visszautaztunk a salzburgi táborba s több helyre nem is adtuk be a kivándorlási kérvényünket.

Mondja el, hogy hol történt az ún. „Juszep” kihallgatás, hogyan kaptak értesítést a kihallgatáson való megjelentésre, s milyen kérdésekre vonatkozóan hallgatták ki férjét és Önt?

28 helyesen: USEP: United States Escape Program (az Amerikai Egyesült Államok kormányának menekülteket segélyező szerve). Ausztriai székhelye: Wien IX. Frankplatz 3. In: Soós Katalin: 1956 és Ausztria. Szeged, 1999. 124.

29 Dél-Afrika

A „Juszep” kihallgatás Salzburgba történt, tudomásom szerint az amerikaiak által, azonban a kihallgatás helyét és címét megnevezni nem tudom. Azt, hogy mit jelent a „Juszep” nem tudom.

Emlékezetem szerint a NCWC. Nevű szervezet, táborban lévő irodájába hívtak bennünket a hangosbemondón keresztül, s az irodában kaptunk meg az értesítőt. Azt, hogy mi volt az értesítőbe, s 1957 őszén vagy 1958. tavaszán volt-e megmondani nem tudom.

Úgy emlékszem, hogy a „Juszep” épület egy II emeletes épületről állt s a kihallgatások a II. emeleten voltak. Megérkezésünk után egy ideig várni kellett majd névszerint szólítottak be bennünket. Előbb férjemet hívták be, kihallgatásra. Emlékezetem szerint mintegy fél-háromnegyed óráig volt bent kihallgatáson, majd kiküldték az irodából s egy kis idő múlva újra vissza kellett mennie de ekkor már csak néhány percig volt bent kihallgatáson.

Férjem, kihallgatásáról nekem csak annyit mondott, hogy a „szokásosat” kérdezték mikor volt katona, meddig, miért volt katona. Többet velem férjem nem közölt. Férjem kihallgatása után engem hívtak be az irodába. Amikor bementem az irodába, egy férfi volt bent, aki a kihallgatást vezette. Rajtunk kívül jelen volt még Vadas Imre magyar disszidens mint tolmács. Ugyanis az értesítőben közölték, hogy a kihallgatásra tolmácsot vigyünk magunkkal. Vadas és felesége is ugyanaznap voltak hivatalosan kihallgatásra a salzburgi táborból, mint amikor férjem és én, s így Vadas vett részt mint tolmács a férjem és az én kihallgatásomon is.

A kihallgató előbb felvette személyadataimat, majd megkérdezte, hogy mikor kötötünk házasságot, tagja voltam-e a pártnak, vagy valamilyen tömegszervezetnek, hol dolgoztam. Más kérdést nem tett fel. Kihallgatásom néhány percig tartott.

A kihallgató vett-e fel jegyzőkönyvet a kihallgatásról?

Az általam elmondottakat a kihallgató jegyezte, - Vadas aki mint tolmács vett részt a

kihallgatáson megjegyezte, amikor az irodából mentem ki, hogy „nem vagy a számára érdekes” – de jegyzőkönyvet nem vett fel.

Több esetben kihallgatva nem voltam. (...) *Mikor, milyen körülmények között került Ön a Linz-i disszidens táborba és mennyi ideig tartózkodott ott?*

1958. áprilisban a salzburgi tábor feloszlatták. A táborban lévő magyar disszidenseket

különböző táborokba helyezték át. A tábor feloszlata folyamatosan történt. Férjemmel együtt 1958. ápr. 10-én mentünk át a linzi táborba egy csoporttal s ott 1959. július 10-11-ig tartózkodtunk, majd a városban épült új házakban kaptunk lakást, és ott laktam hazatéréseimig férjemmel együtt aki jelenleg is ott tartózkodik.

6. dokumentum³⁰

Nyugati országok gyűjtőlágerei, vezetői, személyzetük

BUDAPESTIRENDŐRFŐKAPITÁNYSÁG

Politikai Nyomozó Osztály

II. alosztály.

SZIGORÚAN TITKOS!

Tárgy: Ausztriából visszatért disszidensekről s az Ausztriában lévő disszidens lágerekről

Összefoglaló jelentés.
Budapest, 1958. május 21-én.

(...)

30./ Camp Roeder.

A Camp Roeder-i láger Salzburg mellett van közvetlenül. (...)

A láger átalakítása előtt katonai laktanya volt, melynek egy részében a középső épületben kb. 20 barak van, melyben magyar disszidensek voltak elhelyezve. A láger befogadó képessége 6-7.000 fő. A láger amerikai felügyelet alatt áll, azonban vezetője osztrák állampolgár. A láger az amerikaiak gyűjtőhelye volt. Ide összpontosították az USA-ba kivándorolni szándékozó személyeket. 1956. novemberében voltak olyan személyek, akiket 2 nappal ott tartózkodás után Linzbe szállították vissza, majd onnan az USA-ba szállították repülővel. 1956. XII. 18-án a lágerből az amerikai szervek több személyt elvittek Tirolba, ahol 5 napon keresztül az USA, valamint osztrák tisztviselők, tolmácon keresztül felvilágosították az USA-ba menőket, részletesen kihallgatták ellenforradalmi tevékenységükre, Magyarország-i kapcsolataikra.

Adataink alapján 1957. első felében USA nyomozó tisztek a lágeren belül tolmácsok segítségével egy boxokra beosztott nagy teremben rendszeres kihallgatásokat végeztek. Egyszerű esetekben a kihallgatás ~ óráig tartott, azonban azokat a személyeket, akik számokra értékes adatokat szolgáltatottak, huzamosabb ideig hallgatták ki és kihallgatásukat többször megismételték. A kihallgatás után a teremben egy magyarul beszélő férfi nyomtatványokat osztott ki a kihallgatottaknak, melyet ki kellett tölteniük. A kihallgatások a legrészletesebben kiterjedtek Magyarországon lezajlott ellenforradalmi eseményekre, katonai adatok gyűjtésére, gazdasági adatok összeszedésére, a kihallgatott ismerettségi körére, stb. A lágeren belül részletesen felülvizsgálták az ott lévő MDP. tagokat, akiket Amerikába nem szállítottak ki. Adataink alapján a fenti láger az USA hírszerző szervek szabad területe volt és a kémfeladatokra kiválasztott személyeket Salzburgba szállították el. (...)

107./ Salzburgi láger

A tábor közvetlenül Salzburg mellett terület. Befogadóképessége 3-3.500 fő. A láger 1957.

szept.-ig az amerikai vöröskereszt felügyelete alá tartozott, 1957. szept.-ben a nyugatnémet szervek vették át felügyelet céljából. Jelenlegi adataink szerint az osztrák belügyminisztérium gyakorolja a láger felett a fennhatóságot. A láger több földszintes házból áll. Egyegy épületnek külön osztrák parancsnoka van, akiknek helyettesei magyar disszidensekből tevődnek ki. Mint blokparancsnokok az alábbi személyek ismeretesek:

Recskó János, kb. 20 éves, dunántúli fiatalember, Keppen Vilmos, kb. 26 éves, magyar állampolgár, volt budapest lakost.

A láger parancsnoka Lachner nevű osztrák állampolgár. Tolmácként Szeimen Vilmos nevezetű budapesti lakos ismeretes, aki disszidálás előtt a Vöröscsillag Traktorgyárban volt alkalmazva, mint műszaki rajzoló. A lágerben külön légerrészt állítottak fel, a fegyveres testületektől kiszökött személyek részére, ahol úgy az amerikai, nyugat-német, angol, és egyéb kapitalista hírszerző szervek beosztottai részletes kihallgatásokat eszközöltek arravonatkozóan, hogy Magyarországon milyen erejű szovjet alakulatok vannak, azok fegyverzetei, a Néphadsereg szervezési formája, fegyverzete, alakulatainak parancsnokai, stb. Az ittlévő személyeket igyekeztek arra rábírni, hogy álljanak szolgálatukba, több személyt olyan irányban igyekeztek megnyerni, hogy vállaljon szolgálatot az amerikai vagy nyugat-német hadseregnél. Ezért a szolgálatért pénzösszeget ígértek.

A lágerben a kihallgatások részére külön u.n. kihallgató boxok voltak rendszeresítve, ahol a lágerben lévő összes személyt a legrészletesebben kihallgatták, 1945-től disszidálásáig életében lezajlott eseményekről, munkaviszonyairól, Magyarországi kapcsolatairól, katonai viszonyairól, stb.

A lágeren belül a különböző fedőnév alatt szereplő segélyszervek is aktív tevékenységet folytattak. Kihallgatásokat eszközöltek hasonló politikai kérdésekről, mint a hírszerző szervek tisztjei.

Adatunk van arra vonatkozólag, hogy a Salzburg-i lágeren belül a különböző államok

hírszerző szervein kívül aktív tevékenységet fejtett ki az MHBK³¹ szervezet is.

A lágeren belül az MHBK. részére Csonka István volt horthysta VKF/2 tiszt a láger parancsnokával, Lachner Józseffel és a tábor igazgatójával egy Hencz nevezetű személlyel, aki magyar emigráns, több személyt kihallgatott, illetve tanulmányozott. Többek között tanulmányozás alá vette Szilágyi Kálmánné/ Homokszentgyörgy, 1906. Németh Anna/ budapesti lakost, aki jelenleg Budapesten tartózkodik. A kihallgatáson egy Dunki nevezetű magyar emigráns vezette a jegyzőkönyvet. Említett személyt arra akarta rávenni, hogy vállaljon kémfeladatot és és ugyanakkor biztosítottként adja ki vele együtt kint élő fiatal korú gyermekét.

Egyoldalú jelzés alapján adataink vannak arra vonatkozólag, hogy a salzburgi lágerben a nyugat-német hírszerző szervek beszerverték Horváth Gyula keszthelyi lakóst, aki kb. 160 cm. magas, zömök pirosarcú, gesztenyebarna hajú, szemüveges, kb. 33 éves.

Továbbá Simon József veszprémi lakóst, aki kb. 175 cm. magas, barna hajú, kb. 35 éves. Disszidálás előtt valamelyik veszprémi zöldségkereskedelmi vállalatnál dolgozott.

Horváth Gyula beszerzését elmondotta Varga Istvánnak, aki jelenleg Budapesti lakos, és említést tett arravatkozólag, hogy megbízói Nyugat-Németországba, Münchenbe viszik 6 hónapos iskolára és egyenlőre a vállalt kémkedésért havonta 3.600 márkát kapnak. Továbbá elmondotta azt, hogy megbízói említést tettek arravatkozólag, hogy kémfeladatok végrehajtása végett egy bizonyos idő elteltével Magyarországra tudják küldeni

mindkettőjüket. Tudomásunk van arra vonatkozólag, hogy a lágeren belül közvetlen a lágerparancsnoki iroda melletti földszintes helyiségben, különböző államok, így az USA-nak, Angliának, Nyugatnémetországnak és Franciaországnak u.n. konzuli helyiségei voltak, ahol a számukra érdekes személyeket külön kihallgatás alá vették.

Így a salzburgi lágeren belül több al-láger volt. Így már a jelentésben vázol Camp Róderi láger és a Salzburg 909 láger, amely közvetlenül repülőtér mellett terül el. Jelzésünk van arra vonatkozólag, hogy a nyugat-német hírszerzőszervek által kiválasztott személyeket Salzburgból Münchenbe és Nyugatnémetország különböző kiképző helyire irányították, az amerikai hírszerző szervek viszont kiválasztott, vagy beszervert személyeket a Camp Kilmer-i lágerbe összpontosították.

A Salzburg 909-es lágert, kb. 1957. januárjában kiürítették, mivel ebbe a részbe osztrák újoncok vonultak be. A Salzburg 909-es sz. lágerbe egy Major nevezetű, kb. 48-50 éves, alacsony, hegyes orrú, kifáradt arcú, sovány férfi volt. A lágerben tolmácsként tevékenykedett Kiss Horváth Ferenc /Lesicabénya, 1912. Márcufl Paula/ Tatabánya III. Vasútállomás 3. sz. épület alatti lakos, aki jelenleg a fenti címen tartózkodik. A 909-es lágerben, mint segélyszerv dolgozott az amerikai ICEM és adataink alapján kb. 8-10 személy volt az, akit naponta az ICEM részletes kihallgatásnak vetett alá. A 909-es lágerben hasonlóan a salzburg-i központi lágerhez, az MHBK. szervezet részéről is tevékenykedtek.

Birtokukban lévő adatok alapján Salzburgban lévő lágerekben különböző kapitalista hírszerzőszervek konkrét beszerzéseket hajtottak végre, valamint több személyt választottak ki beszerzés céljából. Az itt beszervert személyeket nem közvetlenül kívánják Magyarországra területére visszaküldeni, hanem először utaztatják őket, majd kerülő úton ismét Ausztriába küldik, ahonnan 2-3 hónapos ott tartózkodás után feladattal Magyarország területére küldik. (...)

31 Magyar Harcosok Bajtársi Közössége. A hivatalosan 1949. január 1-jével megalakult bajtársi szervezet a Nyugaton lévő magyar katonai egységek tagjait kívánta összefogni a megszálló nagyhatalmak övezeteiben. A kint élők összefogása és segítése mellett igyekeztek minél kiterjedtebb és szorosabb kapcsolatot tartani az anyaországban maradt egykori bajtársaikkal, segítve egy remélt hazai ellenállás kibontakozását. In: Zsitnyányi Ildikó: Egy „titkos háború” természete. A Magyar Harcosok Bajtársi Közössége tagjaival szemben lefolytatott internálási és büntetőeljárás gyakorlat. Hadtörténeti Közlemények 2002/4. 1086-1101.

127./ Salzburgi Rossiten láger.

Osztrák felügyelet alatt áll, befogadóképessége 150-200 fő. A láger parancsnoka osztrák civil személy, kb. 55-57 év körül, 164 cm. magas.

Tudomásunk szerint 1957. február 24-én a Rossiteni tábort feloszlatták és a láger lakói többségét a Riedi katonai lágerba vitték át.

Adataink alapján Ausztria területén az alábbi szervezetek, mint fedőszervek tevékenykedtek a magyar disszidensek körében: (...)

13./ MHBK. Hírszerzőszerv. Az osztrák hatóságok 1957. januárjában a Szt. László Magyar Bajtársak Szövetség néven engedték működését. (...)

Az ausztriai lágerekben lévő beszervező, illetve kutató személyek a birtokunkban lévő adatok alapján:

1./ Bartha János volt horthysta százados, a Salzburgi caritasz³² szervezet vezetője. Kb. 50 éves, 160 cm. magas őszes hajú. Salzburg, Vogelina u. 56. sz. Kutató munkával és felhajtással gyanúsítható.

2./ Székely volt horthysta szds. aki Salzburgban a SZER³³ részére folytat hírszerzést. Kihallgatáson keresztül kihallgatásokat végez. Kihallgatta Járóka Mária / Győrszentmárton, 1930./ budapesti lakost.

32 Caritas segélyszervezet

33 Szabad Európa Rádió

